خواناسی

بەڵگەکان لەسەر بوون و کامڵی خوا ﷻ

مافی لە چاپدانەوەی پارێزراوە

ناوی کتێب:	خواناسی، بەڵگەی بوون وکامڵی خوا ﷻ
نوسەر:	مامۆستا علی خان
تایپ:	عبداللە محمد
نۆرە وساڵی چاپ:	دووەم ١٤٤٤
شوێنی چاپ:	
بڵاوکردنەوە:	

بەرهەمی سایتی

www.ali-xan.com

mamostaalixan
mamostaalixan
ALIMALIXAN
alixanali
mamostaalixan
m-alixan

خواناسی

بەڵگەکان لەسەر بوون و کامڵی خوا ﷾

نووسینی

علي خان

خستنه سەر کاغەز

عبد الله محمّد

چاپی دووەم

١٤٤٤

بسم الله الرحمن الرحيم

پێشەکی

الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على نبينا محمد، وعلى آله وصحبه أجمعين، أما بعد:

خوێنەرانی بەڕێز...

ئەم نامیلکەیەی بەردەستان بریتییە لە دوو وتاری هەینی مامۆستای ڕێزدار: «م. عەلی خان» -خوا بیپارێزێت-، بە ناونیشانی: «خواناسی، بەڵگەکان لەسەر بوون وکامڵی خوا ﷻ»، لەبەر گرنگی و بەکەڵکی بابەتەکە -بەتایبەتی بۆ ڕۆژگاری ئەمڕۆمان- زۆر پێویست بوو بنوسرێتەوە و بکرێت بە پەرتوك بۆ ئەوەی خەڵکێ زیاتر، سودی لێببینێت، منیش سوپاس بۆ خوا نووسیمەوە و خستمە سەر کاغەز، پاشان مامۆستای بەڕێز پێداچونەوەی بۆ کرد وبە پێی پێویست دەستکاری کرد.

جا هەرچیشم بۆ زیادکردوە لە نێوان دوو کەوانەی لەم شێوازەدا [ ] دامناوە، یا لە کۆتاییەوە نووسیومە [ئامادەکار].

هیوادارم ئەم کارەمان ببێتە مایەی ڕەزامەندی خوای میهرەبان و پاشان سودبەخشیش بێت بۆ ئێوەی خۆشەویست.

له کۆتایدا داواکارم لەخوای پەروەردگار بیکاتە توێشووی قیامەتمان و نیەتمان پاکبکاتەوە و لەتاوانەکانمان ببوورێت .

والحمد لله رب العالمين...

عبد الله محمّد

سەرەتا

إن الحمد لله نحمده ونستعينه ونستغفره، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا، ومن سيئات أعمالنا، من يهده الله فلا مضل له، ومن يضل فلا هادي له، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله. ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسۡلِمُونَ﴾ [آل عمران:١٠٢]. ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ وَخَلَقَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا وَبَثَّ مِنۡهُمَا رِجَالٗا كَثِيرٗا وَنِسَآءٗۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِي تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلۡأَرۡحَامَۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيۡكُمۡ رَقِيبٗا﴾ [النساء:١]. ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَقُولُواْ قَوۡلٗا سَدِيدٗا ٧٠ يُصۡلِحۡ لَكُمۡ أَعۡمَٰلَكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡۗ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدۡ فَازَ فَوۡزًا عَظِيمًا﴾ [الأحزاب:٧٠-٧١].

أما بعد، فإن أصدق الحديث كتاب الله، وأحسن الهدي هدي محمد، وشر الامر محدثاتها، وكل محدثة بدعة، وكل بدعة ضلالة، وكل ضلالة في النار[١].

---

[١] ئەمە پێی دەوترێ «خطبة الحاجة» كە پەیامبەری خوا ﷺ زۆرجار بەمە وتاری دەستپێدەكرد، هاوەڵانیشی فێری ئەمە دەكرد، ئەمە گێڕدراوەتەوە لەشەش هاوەڵەوە. [ئامادەكار]

بەڕاستی نەزانین هەرچەند دەرەنجامەکانی گەورە بن، ئەکرێ چاپۆشی لێبکرێت، مرۆڤ گومانی لەهەر شتێکدا هەبێت، لەمەڕ هەر شتێك جەهل و نەزانی هەبێت دەکرێت لێی خۆشببی، دەکرێ تا ڕادەیەك سەیر نەبێت، بەڵام ئەوەی جێی سەیرە و مایەی قەبوڵکردن و چاوپۆشی لێکردن نییە، مرۆڤ جەهل ونەزانینی هەبێت بەرامبەر بە پەروەردگارەکەی، بەرامبەر بەو بەدیهێنەرەی بەدیهێناوە، لە ئاست ئەو درووستکەرەی درووستیکردوە! چەند ناشیرینە مرۆڤ خالق و درووستکەرەکەی خۆی نەناسێت و نکۆڵی لەبوونی بکات!

گەورەترین عار و سەرشۆڕیە دوای پێبەخشینی عەقڵ و ژیر وهۆش پاشان مرۆڤ خوای خۆی نەناسێت و ئاژەڵ ئاسا بژیت، بەڵکو گومڕاتر و خراپتریش!

ئاخر هەموو شتێك بە ئاژەڵانیشەوە پەروەردگاریان دەناسن و تەسبیحاتی دەکەن، بە شێوەیەك کە ئێمە درکی پێناکەین.

دەزانی بۆ؟ لەبەرئەوەی کافران عەقڵیان هەبووە و بیریان پێنەکردۆتەوە و گوێیان هەبووە و هەقیان پێنەبیستووە و خۆیان لەئاستیدا کەڕکردوە.

﴿وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَّا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ ءَاذَانٌ لَّا يَسْمَعُونَ بِهَآ أُوْلَٰٓئِكَ كَٱلْأَنْعَٰمِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْغَٰفِلُونَ﴾ [الأعراف:١٧٩]. واتە: «سوێندبێت زۆرێكمان درووستكردوە لەبۆ ئاگر لەجنۆكە و مرۆڤەكان، دڵیان هەیە بەڵام بیری پێناكەنەوە و تێناگەن، چاویان هەیە بەڵام بەڵگە و نیشانەكانی خوای پێنابینن، گوێیان هەیە بەڵام هەقی پێنابیستن تا تێرابمێنن».

لەكاتێكدا هەموو شتێك بەندایەتی بۆ خوا دەكات، بە ئاژەڵانیشەوە.

بێباوەڕ لەئاژەڵ گومڕاترە

بۆیە پەروەردگار جیهانیان باسی بێباوەڕان دەكات، بە لەئاژەڵ خراپتر دەیانشوبهێنێ، دەفەرموێ: ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يَسْجُدُ لَهُۥ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ وَٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ وَٱلنُّجُومُ وَٱلْجِبَالُ وَٱلشَّجَرُ وَٱلدَّوَآبُّ وَكَثِيرٌ مِّنَ ٱلنَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ ٱلْعَذَابُ وَمَن يُهِنِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِن مُّكْرِمٍ﴾ [الحج:١٨]. واتە: «ئەی پەیامبەر عَلَيْهِ ٱلصَّلَاةُ وَٱلسَّلَامُ نەتزانیوە هەرچی لە ئاسمانەكاندایە لەفریشتەكان و هەرچیش لە زەویدایە، سوژدە بۆ خوا دەبات و ملكەچی خوایە، لەدرووستكراوەكان و

خۆر و مانگ و ئەستێرە و شاخەکان و دارەکان و ئاژەڵان، زۆرێکی خەڵکیش بە سەرپشکی خۆیان سوژدە بۆ خوا دەبەن، بەڵام زۆریکیشیان سزای خوایان لەسەر چەسپاوە)).

جا دەفەرموێ: خۆر سوژدە بۆ خوا دەبات، مانگ سوژدە دەبات، دارەکان سوژدە بۆ خوا دەبەن، ئاژەڵانیش سوژدە بۆ خوا دەبەن، شاخەکانیش هەروەها سوژدە بۆ خوا دەبەن.

﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُۥ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱلطَّيْرُ صَٰٓفَّٰتٍ ۖ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُۥ وَتَسْبِيحَهُۥ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴾ [النور:٤١]، واتە: ((ئەی پەیامبەر! عَلَيْهِ ٱلصَّلَاةُ وَٱلسَّلَامُ نەتزانیوە هەرچی لەئاسمان و زەویدایە لە درووستکراوەکان هەمووی تەسبیحاتی خوا دەکەن، باڵندەکانیش لە ئاسماندا باڵەکانیان کردۆتەوە وتەسبیحاتی خوا دەکەن، هەر هەمووی خوا فێری کردن چۆن تەسبیحاتی بەدیهێنەرەکەیان بکەن)).

ئالێرەوە بۆت ڕوندەبێتەوە بۆ کافر لە ئاژەڵ گومڕاترە؟ چونکە ئاژەڵ پەروەردگاری دەناسێت وسوژدەی بۆ دەبات، بەڵام ئەم بێباوەڕە پەروەردگارەکەی خۆی ناناسێت، بۆیە شایستەی ئەوەیە کە پێیان بوترێ: لەئاژەڵ گومڕاتر.

﴿ وَلَقَدۡ ذَرَأۡنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرٗا مِّنَ ٱلۡجِنِّ وَٱلۡإِنسِۖ لَهُمۡ قُلُوبٞ لَّا يَفۡقَهُونَ بِهَا وَلَهُمۡ أَعۡيُنٞ لَّا يُبۡصِرُونَ بِهَا وَلَهُمۡ ءَاذَانٞ لَّا يَسۡمَعُونَ بِهَآۚ أُوْلَٰٓئِكَ كَٱلۡأَنۡعَٰمِ بَلۡ هُمۡ أَضَلُّۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡغَٰفِلُونَ ﴾ [الأعراف:١٧٩]. واته: «ئەو بێباوەڕانە وەکو ئاژەڵ ئاوهان، کە نە تێدەگەن لەوەی پێیان دەوترێ، نە حاڵی دەبن لەوەی دەیبینن، نە بە دڵیشیان عەقڵی ئەوەیان هەیە چاك و خراپ لەیەکتر جودا بکەنەوە»، جا دەفەرموێ: «بەڵکو گومڕاتر لەئاژەڵ».

بەڵێ، کە مرۆڤێك گومڕابوو پەروەردگاری خۆی نەناسی و نکۆڵی لەبوونی کرد، ئەوسا بەڕاستی زوڵمت لێنەکردوە کە پێی بڵێی: ئاژەڵ، بەڵکو گومڕاتر لە ئاژەڵ.

ئەوەتا یەکێکیان -کە ئیلیا ئەبو مازییە و لەقوتابخانەکان کراوە بە پاڵەوان- دەڵێ:

جِئْتُ، لا أعلَمُ مِن أيْنَ، ولكنِّي أتَيْتُ
وَلَقَدْ أبصَرتُ قُدَّامي طَرِيقاً فَمَشَيْتُ
وسَأبقى مَاشِياً إن شِئتُ هذا أمْ أبَيْتُ
كيفَ جِئتُ؟ كيفَ أبصَرْتُ طريقي؟
لَستُ أدري!

هاتووم، نازانم لە کوێوە، بەڵام ئیتر هاتووم

لە پێشمەوە ڕێگەیەکم بینی، منیش ڕێمکرد

هەر ئەبێ ڕێبکەم، بمەوێ یا نەمەوێ

چۆن هاتووم؟ چۆن ڕێگاکەم بینی؟!

نازانم!

أجَديدٌ أم قَديمٌ أنا في هذا الوُجودْ

هَل أنا حُرٌّ طَليقٌ أم أسيرٌ في قيودْ

هَل أنا قَائِدُ نَفسي في حَياتي أم مَقُودْ

أتمنَّى أنَّني أدري ولكنْ...

لَستُ أدري!

من تازەم یا کۆنم لەم گەردونەدا

من ئازادم یا بەندکراو لە کۆتوبەند

من خۆم بەڕێوە دەبەم یان بەڕێوەم دەبەن

ئاواتمە کە بزانم بەڵام...!

نازانم!

أتُراني قَبلَما أصبَحتُ إنساناً سَوِيّا

أتُراني كُنتُ مَحواً أمْ تُراني كُنتُ شَيَّا

أَلِهذا اللُّغز حَلٌّ أم سَيَبقى أبدِيَّا

لَستُ أدري... وَلِماذا لَستُ أدري؟

لَستُ أدري!

خۆزگە دەمزانی پێش بەمرۆڤبوونم

تۆ بڵێی من هیچ بووبێتم یان شتێك

ئەم مەتەڵە جوابی هەیە یان هەر دەمێنێتەوە

نازانم ... ئەی بۆچی نازانم؟!

نازانم!

جا ئەم جۆرانە وەکو خوای مەزن دەفەرموێ: ﴿ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يَتَمَتَّعُونَ وَيَأۡكُلُونَ كَمَا تَأۡكُلُ ٱلۡأَنۡعَٰمُ وَٱلنَّارُ مَثۡوٗى لَّهُمۡ ﴾ [محمد:١٢]. واتە: «نمونەی ئەوانەی بێباوەڕن لەخواردنیان و ڕابواردنیان بەدونیا، وەکو ئاژەڵ وان چۆن خەم و خەفی تەنها خواردن و ئالفەکەیەتی، بۆیە دۆزەخ جێگایانە».

جا لەم کتێبە بچکۆلە لە قەبارە، گەورە لە ناوەڕۆك -بە یارمەتی خوا ﷻ- وەڵامی ئەو گومان و شوبهانە دەدرێتەوە.

کەس نکوڵی لەبوونی خوا ﷻ نەکردوە

لەبەر ڕونی بەڵگەکان لەسەر بوونی خوا ﷻ، بە درێژایی مێژوو هیچ گروپ و گەلێك نەبووە نکۆڵی لەبوونی خوا بکات، تەنها دەهریەکان و فیرعەون نەبێت، ئەمەش پەروەردگار باسیدەکات کە فیرعەون تەنها بەدەم نکوڵی کردوە نەك بەدڵی قەناعەتی وابووبێ، یانی کاتێك وتوویەتی: ﴿مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرِي﴾ [القصص:٣٨]، «خوایەکی تری جگە لەخۆم شك نابەم بۆتان!»، بەدڵ بڕوای بەخوا هەبووە، هەر خوا ﷻ خۆی بۆمان باسدەکات و دەفەرموێت: ﴿وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا﴾ [النمل:١٤]، «نکوڵیانکرد لەو ئایەتانەی کە پەیامبەر موسا ﷺ بۆی هێنا بوون، بەڵام لەدڵەوە یەقینیان هەبوو کە موسا ڕاستدەکات».

بەڵکو موسا خۆی پێی وت: ﴿لَقَدْ عَلِمْتَ مَا أَنزَلَ هَٰؤُلَاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ بَصَائِرَ﴾ [الإسراء:١٠٢]، «-ئەی فیرعەون!- سوێند بەخوا باشدەزانی ئەو نۆ نیشانە کەس داینەبزاندوە خوا خۆی نەبێت، دەشزانی من لەلایەن پەروەردگاری ئاسمان و زەویەوە ڕەوانە کراوم».

هەربۆیە نەبووە بەدرێژایی مێژوو، میللەتێك ناسراوبن بە نکوڵیکردن لەبوونی خوا، تەنها لەسەردەمی زەڕرە و نەوەویدا

نەبێت لەم سەدانەی دواییدا، خەڵکانێك چەکەرەیان کرد لەناو میللەتاندا، خەڵکانێکی ماددە پەرست، ئینکاری و نکوڵیان لە بوونی خوا دەکرد ﷻ، دونیایان بەماددە دەبینی، وایان لێهاتبوو شارێکیان لێبەتاڵ نەبوو. بەڕادەیەك مامۆستا لەقوتابخانە بەقوتابییەکانی دەوت: قوتابییەکان! من دەبینن؟ ئەوانیش دەیانوت: بەڵێ، دەیوت: کەواتە: من هەم. ئەی قوتابییەکان! ئەو تەختە ڕەشە دەبینن؟ ئەوانیش دەیانوت: بەڵێ، دەیوت: کەواتە: تەختەکەش هەیە، دەیوت: قوتابییەکان! ئەو تەباشیرە دەبینن؟ ئەوانیش دەیانوت: بەڵێ، دەیوت: کەواتە: ئەو تەباشیرەش هەیە، ئیتر بەرەبەرە دەیبردن و پێی دەوتن: قوتابییەکان! ئایا خوا دەبینن؟ دەیانوت: نەخێر! جا دەیوت: دەی کەواتە: خوا نییە.

تا ئەوەبوو قوتابییەك هەستا و وتی: ئەی قوتابییەکان کەس لە ئێوە عەقڵی مامۆستا دەبینێ؟ وتیان: نەخێر، وتی: دەی کەواتە: مامۆستاش عەقڵی نییە!!

مولحیدەکانیش باوەڕیان بەخوای خالق و پەرستراوی هەق هەبوو، بەڵام ناویان لێنا: ماددە و سروشت، جا ئێمە دەڵێین: خوا

دانایە، خوا دروستکارە، بەڵام ئەوان ئەڵێن: سروشت دانایە و دروستکارە.

بەڵکو شیوعیەکان، سەرکردە و دامەزرێنەرانی مەزهەبەکەی خۆشیان کرد بەپەرستراو و پەرستیان، بۆیە دەیانتبینی لە گۆڕەپانی سووردا لەڕۆژی تیاچوونیدا بەبەردەم لاشەکەیدا تێدەپەڕ دەبوون و، سەریان شۆڕدەکرد لەئاستیدا -کە خوا بەبەرزی دروستیکردوە- بەمەش کردیان بەپەرستراو، لەبری پەرستنی خالق، ڕۆیشتن مەخلوقێکیان پەرست.

شەیتان ئاوها هەڵیخەڵەتاندن بەس بۆ ئەوەی بەرەو بەهەشت نەڕۆن و بەرەو دۆزەخ بڕۆن.

ئەگەرنا بەڵگە لەسەر بوون و تەنهایی و کامڵی خودا لە ژماردن نایەت، هەربۆیە ئەوەی لە نیوەڕۆیەکی سامالّدا بەڵگەی دەوێت لەسەر هەڵهاتنی خۆر و بڵێ: بەڵگەی ئەوە چییە کە خۆر هەڵهاتووە؟ ئەوە پێوستیمان بەبەڵگەیە کە ئەو کەسە عەقڵی هەیە یان نا؟!

هەر بۆیە پەیامبەران -سەڵات وسەلامی خوایان لەسەر بێ-، بە گەلەکانی خۆیان دەوت: ﴿قَالَتۡ رُسُلُهُمۡ أَفِي ٱللَّهِ شَكࣱّ فَاطِرِ

ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ يَدۡعُوكُمۡ لِيَغۡفِرَ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمۡ وَيُؤَخِّرَكُمۡ إِلَىٰٓ أَجَلٖ مُّسَمّٗىۚ قَالُوٓاْ إِنۡ أَنتُمۡ إِلَّا بَشَرٞ مِّثۡلُنَا تُرِيدُونَ أَن تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعۡبُدُ ءَابَآؤُنَا فَأۡتُونَا بِسُلۡطَٰنٖ مُّبِينٖ﴾ «ئایا گومان لەبوونی خودای بەدیهێنەری ئەرز و ئاسمانەکان هەیە؟!»، پرسیارێکە بۆ دانپێدانان، واتە: نەخێر هیچ گومان لەبوونی خوادا نییە. پرسیاریش بەم شێوازە ناکرێ، مەگەر لەکەسێك دانی پێدابنێ!

ئەوەندە ئەم قەناعەتە لەنێو گەلاندا هەبووە، زۆر جار لە قورئاندا خوای مەزن، بەوەی کە ڕەبب «پەروەردگار»ە، داوای پەرستنی خۆی دەکات ﷻ، لەچەندین شوێن دەفەرموێ: «من درووستم کردون و ڕۆزیم داون، بۆیە عیبادەتیشتان با هەر بۆ من بێ».

هەر بۆیە پەروەردگاری مەزن لە قورئاندا گەلێك جار بانگمان دەکات و سەرنجمان ڕادەکێشێت و بیرمان دەبات بۆ ئەوەی کە سەرنجی درووستکراوەکانی بدەین، تا خۆی پێبناسینەوە ﷻ، تا بەهۆی ناسینی خۆیەوە گوێڕایەڵی بکەین و بیپەرەستین، کە هەر ئەمەش مەبەست و ئامانجی سەرەکییە لەئایەتەکان و ناردنی پەیامبەران و کتێبەکان و درووستکردنی بەهەشت و دۆزەخ و

دانانی تەرازوو و هتد...، بۆ ئەوەی عیبادەت و پەرستنمان بۆ خوا بێت بەتەنها.

بەڵگەکان لەسەر بوون و تەنهایی خوا ﷻ

یەکەم: فیترەت «الفطرة»

فیترەتی مرۆڤەکان بەڵگەن لەسەر بوون و تەنهایی خوا.

فیترەت: لە ئەسڵدا واتە بەدیهێنان و درووستکردنی یەکەمجار.

مەبەستیش لێرەدا: بریتییە لەو هەستەی لەگەڵ درووستبونی مرۆڤەکان، لە نەفسیاندا دانراوە، کە پێی پەروەرگارەکەی خۆیان دەناسنەوە[١].

جا هەموو هەموو کەسێك بە فیترەتی خۆی، خوای خۆی دەناسێتەوە، وەك لە سەحیحی بوخاری و موسلیمدا هاتووە پەیامبەری خوا عَلَيۡهِ ٱلصَّلَاةُ وَٱلسَّلَامُ دەفەرموێ[١]: «مَا مِنْ مَوْلُودٍ

---

[١] «(الفَطْر): إيجاد الشيء ابتداء وابتداعًا... و(الفطرة): الخلقة، وهي من الفطر، كالْخِلْقَة من الخلق في أنها اسم للحالة، ثم إنها جعلت اسمًا للخلقة القابلة لدين الحق على الخصوص، ثم جعلها اسمًا لملة الإسلام نفسها؛ لأنها حالة من أحوال صاحبها، وعليه قوله: قص الأظفار من الفطرة».

[١] «(الفَطْر): إيجاد الشيء ابتداء وابتداعًا... و(الفطرة): الخلقة، وهي من الفطر، كالْخِلْقَة من الخلق في أنها اسم للحالة، ثم إنها جعلت اسمًا للخلقة القابلة لدين الحق على

إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ، أَوْ يُنَصِّرَانِهِ، أَوْ يُمَجِّسَانِهِ، كَمَا تُنْتَجُ الْبَهِيمَةُ بَهِيمَةً جَمْعَاءَ، هَلْ تُحِسُّونَ فِيهَا مِنْ جَدْعَاءَ؟ ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ ﵁: {فِطْرَتَ اللهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا} الْآيَةَ». «**هەموو کۆرپەلەیەك لەسەر فیترەت لە دایك دەبێت**»، **واتە: لەسەر ئەو هەست و تەبعە دێتە دونیاوە کە خوا یەکەجار درووستی کردوە، لێرەشدا، واتە: ئیسلام.**

«فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ أَوْ يُمَجِّسَانِهِ» «**جا ئەوە دایك و باوکین دەیکەن بەجولەکە یان گاور یان ئاگرپەرست**»، **سەرنج بدەن باسی ئیسلام ناکات، نافەرموێ: «یان دایك و باوکی دەیکەن بە موسڵمان» بۆ؟ چونکە کە لە دایك ئەبێت لەسەر ئیسلامەتییەکی پاك لە دایك ئەبێت.**

وەکو خوای پەروەردگار ﷻ دەفەرمووێت: ﴿فِطۡرَتَ ٱللَّهِ ٱلَّتِي فَطَرَ ٱلنَّاسَ عَلَيۡهَاۚ لَا تَبۡدِيلَ لِخَلۡقِ ٱللَّهِۚ﴾ [الروم:٣٠]، «**ئەی پەیامبەر! بەردەوامبە لەسەر ئەو دینە کە ئەو حەنیفیەت و ئیسلامەیە، لە فیترەت و**

الخصوص، ثم جعلها اسمًا لملة الإسلام نفسها؛ لأنها حالة من أحوال صاحبها، وعليه قوله: قص الأظفار من الفطرة».

خیلقەتی هەموو کەسێکدا خوا دایناوە، جا دەستگرتنتان بە ئیسلامەوە، دەستگرتنتانە بە فیترەتەوە)).

بەڵکو نێردراوی خوا عَلَيْهِ ٱلصَّلَاةُ وَٱلسَّلَامُ -لە فەرمودەیەکی قودسیدا- دەفەرمویٚ: [١] ((خوای مەزن فەرمویەتی: ((إِنِّي خَلَقْتُ عِبَادِي حُنَفَاء، فَاجْتَالَتْهُم الشياطين)) ((من بەندەکانم بە حەنیفیەت و یەکخوا پەرەستی درووستکردوە، بەڵام شەیتانەکان هاتوون گومڕایانکردوون و لەو فیترەتە ڕاستە لایانداون)).

لە ڕیوایەتێکی تردا دەفەرموێت: ((إني خلقتُ عبادي حنفاء مسلمين))[١]. واتە: ((من بەندەکانم بە یەك خوا پەرەستی وموسڵمانێتی درووستکردوە، لە دایکی خۆیان بوون، موسڵمان بوون)).

هەروەها پەروەرینمان سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ دەفەرمووێ: ﴿وَإِذۡ أَخَذَ رَبُّكَ مِنۢ بَنِيٓ ءَادَمَ مِن ظُهُورِهِمۡ ذُرِّيَّتَهُمۡ وَأَشۡهَدَهُمۡ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمۡ أَلَسۡتُ بِرَبِّكُمۡۖ قَالُواْ بَلَىٰ شَهِدۡنَآۚ أَن تَقُولُواْ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنۡ هَٰذَا غَٰفِلِينَ﴾ [الأعراف:١٧٢]. واتە: ((-ئەی پەیامبەر!- باسی ئەو کاتەیان بۆ بکە کە پەروەردگارەکەت،

---

[١] رواه البخاري: (١٣٨٥) [ئامادەکار].

[١] أخرجه : مسلم ١٥٨/٨ (٢٨٦٥) (٦٣) [ئامادەکار].

نەوەکانی ئادەمی لە پشتی باوکیان دەرهێنا، جا کردنی بە شاهید بەسەر نەفسی خۆیانەوە لەسەر ئەو تەوحیدەی کە لە دەرونیاندا دایناوە کە هەرخۆی پەروەردگاریانە، پێی وتن: ﴿أَلَسۡتُ بِرَبِّكُمۡ﴾ ئایا من پەروەردگاری ئێوە نیم؟ درووستکاری ئێوە نیم؟ ڕۆزیدەری ئێوە نیم؟ بەڕێوەبەری کاروبارەکانتان نیم؟ گفتی لێوەرگرتن، لە وەڵامدا ﴿قَالُواْ بَلَىٰ﴾ وتیان: بەڵێ، بۆنا، تۆ پەروەردگاری ئێمەی، ﴿شَهِدۡنَآ﴾ شاهیدین و دانی پێدا دەنێین، بۆ ئەوەی نەوەك لە قیامەتدا بدەن لە ژێری و نکوڵی لێبکەن».

مرۆڤ بە فیترەتی قەناعەتی بە الله ﷻ هەیە.

بەڵام دەبینی ئەو فیترەتەی لە ناخیدا هەیەتی، ئەو وەعدەی بە پەروەردگاری داویەتی، نایباتە سەر وەك ئەوەی پەروەردگارێك نەبێت ناسیبێتی و گفتی لێوەرگرتبێ کە ئەو پەروەردگاریەتی!

تەنانەت لە شیعری سەردەمی نەفامی و پێش ئیسلامدا، شتانێکت بەرچاو دەکەوێت بەڵگەی ئەوەیە بە فیترەتیان زانیویانە ئەو پەرستراوانە نابێ ببەرەستریێ، لەوانە:

عەنتەرە دەڵێت:

یا عَبلُ أَینَ مِنَ المَنِیَةِ مَهرَبي * إِن كانَ رَبّي في السَماءِ قَضاها

لەوەو پاشیش لەسەر ئەم بابەتە ئایەت دەهێنینەوە -بە ویستی خوا-.

ئەی ئەگەر منداڵ وازی لێبهێنی بێباوەڕ نابێ و لەسەر فیترەتە؟!

لەوانەیە بپرسی: ئەگەر منداڵ وازی لێبهێنی، ئایا بێباوەڕ نابێت و لەسەر فیترەت دەردەچێت؟!

لەوەڵامدا دەڵێین: بەڵێ، لەسەر فیترەت لە دایك دەبێ، كە دەشبینیت منداڵ لادەدات و ڕاست و چەپ دەكات، ئەوە ژینگەكەیەتی، كۆمەڵگاكەیەتی، دەورووبەرەكەیەتی، دایك و باوكیەتی، قوتابخانەیە، ڕاگەیاندنەكانە... هتد، ئەگەرنا منداڵ وازی لێبهێنی بەخۆیەوە بەتەنها، فیترەت پاكێكی موسڵمان دەردەچێت.

جا ئەگەر زەمانەتی شەیتان بكەی دەستی بۆ نەبات و وەسوەسەی بۆ نەكات و لە خشتەی نەبات، منیش زەمانەت دەكەم لەسەر فیترەت دەردەچێت!

﴿ قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٢﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ ٱلْمُخْلَصِينَ ﴾ [العنكبوت:٦٥]، ((شەیتان وتی: بە دەسەڵاتی تۆ قەسەم، ئەبێت لە خشتەیان بەرم تەنها بەندە بێخەوشەکانت نەبێت)).

پەیامبەریش عَلَيْهِ ٱلصَّلَاةُ وَٱلسَّلَامُ دەفەرموێ: ((إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنْ الْإِنْسَانِ مَجْرَى الدَّمِ)) ((شەیتان وەکو خوێن بەناو لاشەی مرۆڤدا دێت ودەڕوا)). متفق علیه.

هەروەها قورئانیش باسی وەسوەسەی شەیتانی بۆ کرودین: ﴿ ٱلَّذِى يُوَسْوِسُ فِى صُدُورِ ٱلنَّاسِ ﴾ [الناس:٥].

هەروەها هەموو کەسێك قەرینێکی لە شەیتان لەگەڵدایە: ﴿ وَقَالَ قَرِينُهُۥ هَٰذَا مَا لَدَىَّ عَتِيدٌ ﴾ [ق:٢٣].

جا بە فیترەت ئێمە دەزانین کە خوا هەیە و، تاك و تەنهایە.

زۆر جاریش ڕووداو و پێشهاتی وا دێتە پێش، پەردە لەسەر ئەو فیترەتە شاراوە لا دەدات کە ژەنگی تاوان و نەفس و شەیتان سەری گرتوە:

پیاوێك دێتە خزمەت جەعفەری صادق رَحِمَهُ ٱللَّهُ پرسیاری خوای لێدەکات: جەعفەری صادقیش دەڵێت: ڕۆژێك نەبووە لەسەر کەشتی بیت لەناو دەریادا؟ دەڵێت: بەڵێ، دەڵێ: هەرگیز

ڕووینەداوە بای توند و شەپۆلی سەخت لە کەشتیەکەتانی دابێ وهیچتان بە دەستەوە نەمابێ و بترسن ژێر ئاو بکەون؟ وتی: بەڵێ، وتی: لە ناخەوە هەستت نەکرد یەکێك هەیە دەتوانێت ئێستا بە هاناتەوە بێت؟ وتی: بەڵێ. فەرمووی: ئا ئەوە خوایە!!

بەڵێ ئەوە دەنگی فیترەتە لە ناخەوە بەرز دەبێتەوە وهاوار دەکات: یا الله فریامان بکەوە.

هەر بۆیە خوای گەورە لە قورئاندا سەرزەنشتی موشریکەکانی کۆن دەکات، دەفەرموێت: ﴿ هُوَ ٱلَّذِى يُسَيِّرُكُمْ فِى ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا كُنتُمْ فِى ٱلْفُلْكِ وَجَرَيْنَ بِهِم بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا۟ بِهَا جَآءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَآءَهُمُ ٱلْمَوْجُ مِن كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوٓا۟ أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ ۙ دَعَوُا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ لَئِنْ أَنجَيْتَنَا مِنْ هَٰذِهِۦ لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿٢٢﴾ ﴾ [يونس:٢٢]، هەروەها دەفەرموێ: ﴿ فَإِذَا رَكِبُوا۟ فِى ٱلْفُلْكِ دَعَوُا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ فَلَمَّا نَجَّىٰهُمْ إِلَى ٱلْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ﴾ [العنكبوت:٦٥]، واتە: «کاتێك کە سواری کەشتی دەبن بە بێخەوشی نزا دەکەن ودەپاڕێنەوە لە خوا، ﴿فَلَمَّا نَجَّىٰهُمْ إِلَى ٱلْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ﴾ بەڵام کاتێك کە خوا ڕزگاریان ئەکات وئەگەنە وشکانی، ئەوسا دەستدەکەنەوە بە شیرك دانان بۆ خوا».

بەڵێ، کە شەپۆلەکە دێت وئەدات لە کەشتیەکە، ئەوسا ئەشدا لە ژەنگی ئیلحاد ولایدەدا، بۆیە هاوار دەکات: یا الله یا الله.

بەڵێ، هەموو مرۆڤێك لە ناخیدا خوا دەناسێت، بە فیترەتی یەك خواناسە، ئەوە عامل «فاکتەر»ە دەرەکیەکانە لای دەدات بۆ هاوەڵ پەیداکردن، یان هەر خوا نەناسین.

دووەم: نیشانەکانی خوا «آیات الله».

بەڵێ، بە ئایەتەکانی خوا، باوەڕمان پێ هێناوە.

پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿سَنُرِيهِمْ ءَايَٰتِنَا فِى ٱلْءَافَاقِ وَفِىٓ أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ﴾ [فصلت:٥٣]، واتە: «بێگومان نیشانەکانی خۆمان پیشانی ئەو بێباوەڕانە دەدەین: ﴿فِى ٱلْءَافَاقِ﴾ لە ئاسۆکانی دەوریاندا، ﴿وَفِىٓ أَنفُسِهِمْ﴾ ولە نەفسی خۆیاشیاندا، تا بۆیان ڕوندەبێتەوە کە قورئان حەقە».

یانی: لە زەوی وئاسمان وشاخەکان ودارەکان وبەردەکان وئاژەڵەکان، هەروەها گیاندار وبێگیانەکان وبەرز ونزمەکان، گەورە وگچکەکان، هەروەها لە نەفسی خۆشیاندا نیشانەی

جۆراوجۆریان پیشان دەدەین تا جوان بۆ یان ڕون دەبێتەوە کە پەروەردگار وپەیامبەرەکەی وئیسلام هەقە.

بۆچی؟ ئەوسا: ﴿لِّيَهۡلِكَ مَنۡ هَلَكَ عَنۢ بَيِّنَةٖ وَيَحۡيَىٰ مَنۡ حَيَّ عَنۢ بَيِّنَةٖۗ﴾ [الأنفال:٤٢]، «بۆ ئەوەی هەرکەس مرد وهەرکەیش ژیا، دوای ئەوە بێت کە بەڵگە وحوجحە ونیشانەی خوای بینی بێت وبیانوی بڕی بێت، لە قیامەتیشدا بەڵگە وبیانوی بە دەستەوە نەمێنێت بەرامبەر بەخوا، دوای بڵێ: خوایە من نەمزانی».

هەربۆیە ئایەتەکانی قورئان ڕونن هەروەکو ڕۆژی ڕوناك، وەك پەیامبەر ﷺ دەفەرموێت: «قَدْ تَرَكْتُكُمْ عَلَى البَيْضَاءِ لَيْلُهَا كَنَهَارِهَا»[1]. واتە: «بێگومان لەسەر ڕێباز ودینێك جێمهێشتون کە سپی وڕونە، بەڕادەیەك شەوی وەکو ڕۆژی وایە»

بۆیە ڕونە، سپیە، ڕەوانە، ڕۆشنە، بۆچی؟ بۆئەوەی کەس بەڵگەی بە دەستەوە نەمێنێت لە ئاست خوا. ئەوەندە سپی وڕونە هەموو عاقڵێك درکی پێدەکات، هەموو ژیرێك لێی تێدەگات.

---

(١) أخرجه ابن ماجه (٤٣) والحاكم (٩٦/١) وأحمد (١٢٦/٤) وهو في الصحيحة: (٩٣٧).

لەو ئایەتەی پێشوترەوە بۆمان ڕون بویەوە کە ئایەتەکانی خوا، دوو جۆرن:

١. ئایەتەکانی دەرون ((آيات النفس)): لە ئایەتەکانی خوا، نەفسی مرۆڤە، نەفس نیشانەیەکە لە نیشانە مەزنەکان لەسەر بوون وتەنهایی خوا، خودا کاربەجێ ﷻ دەفەرموێ: ﴿وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ﴾ [الذاريات:٢١] واتە: ((نەفسی خۆشتان، چەندین بەڵگە ونیشانەی دەسەڵاتی خوای تێدایە، ئایا نابینن؟!))، هەروەها دەفەرموێ: ﴿وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا﴾ [الشمس:٧] واتە: ((سوێند بە نەفس وتەواوکردنی درووستکردنەکەی لەلایەن خواوە))، بۆیە گەر مرۆڤ لە نەفسی خۆی وردبێتەوە وچی تێدایە لە سەیر وسەمەرەی کارەکانی خوا، ئەوا ڕێنمونی دەکەن بۆ ئەوەی کە پەروەردگارێکی درووستکەر ودانا وشارەزای هەیە، لەکاتێکدا مرۆڤ ناتوانێ ئەو دڵۆپەیە درووستبکات کە لێی درووستبوە؟ یان بیکات بە پارچە خوێن، یان ئەم خوێنپارە بکات بە گۆشتپارە، یان ئەم گۆشتپارە بکا بە ئیسك، یان ئەو ئێسکە، گۆشت پۆش بکات؟

٢. ئایەتەکانی ئاسۆ ((الآفاق)): هەرکەسێك وردبێتەوە لە ئاسۆکان وچی لەم گەردونەدا هەیە لە ئاسمان وزەوی، ولەوەی لە ئاسماندایە لە ئەستێرە وهەسارە وخۆر ومانگ، ولەوەی لە

زەویدایە لە شاخەکان ودارەکان ودەریاکان ورووبارەکان، وچۆن شەو ورۆژ زەوی دادەپۆشن، وبەڕێوەچونی هەموو ئەم گەردونە بەم سیستەمە وردە، هەموو ئەمانە پێی ئەڵێن: ئەم گەردونە دروستکەر وبەدیهێنەرێکی هەیە، وکاروبارەکانی بەڕێوە ئەبات، بۆیە ژیر هەتا وردبێتەوە لەم دروستکراوانە وزیاتر تێڕامانێت لە بوونەرەوە سەیر وسەمەرەکان، ئەوسا دەزانێت ئەمانە هەمووی بەڵگەی بوون وتەنهایی خوایە.

لەوەو پاشیش باسی ئەو چیرۆکە دەکەین کە لەگەڵ پێشەوا ئەبو حەنیفەدا ڕو دەدا.

کەواتە: ڕێکی ئەم گەردونە و وردی لە دروستکردنی، وبە کامڵی خولقاندنی، بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کەوا خوا دروستیکردوە وبەدیهێناوە تاك وتەنهایە هاوبەشی نییە.

خوا ﷻ دەفەرموێ:﴿ إِنَّ فِي خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ لَءَايَٰتٍ لِّأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿١٩٠﴾ ٱلَّذِينَ يَذْكُرُونَ ٱللَّهَ قِيَٰمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَٰذَا بَٰطِلًا سُبْحَٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴾ [آل عمران:١٩٠-١٩١]. واتە: «بەڕاستی لە دروستکردنی ئاسمانەکان وزەویدا، ولە بەدوای یەکدا هاتنی شەو ورۆژ،

وجیاوازیان لە کورتی ودرێژیدا، لە هەموو ئەمانە بەڵگە ونیشانەی گەورە هەیە لەسەر بوون وتەنهایی خوا بۆ خاوەن عەقڵە ساغەکان، ئەوانەی کە بیر لە نیشانە وبەڵگەکانی خوا دەکەنەوە وئەڵێن: پەروەردگارا ئەمانە درووستکراوی تۆن وبێهودە درووستت نەکردون، پاکی بۆ تۆ شت بۆ گاڵتە وگەپ درووست بکەیت، دەسا خوایە لە دۆزەخ بمان پارێزە».

زەوی

سەرنجی زەوی بدە، هەم خڕە وهەم دەشسوورێتەوە! بەڵام کەسیش بەرنابێتەوە، خاکەکەی ژێریشمان نالەرێتەوە.

هەروەها تەماشای کێشی زەوی بکە! ئێمە موگناتیسمان بینیوە کە ئاسنی ڕاکێشاوە بەڵام ئەم موگناتیسەی زەوی زۆر سەیرە! هەموو شتێك دەکێشیّ دار وبەرد ومرۆڤ وهەموو شتێك ڕادەگرێت، کێشێك بە ئەندازەیەکی گونجاو، ئەگەر ئەو کێش وموگناتیسە نەبێت هیچ کەس لەسەر زەوی ڕانەدەوەستا، ئەگەریش کێشەکەی لەوە بەهێزتر بوایە، هیچ نەدەجولاّ وژیان ڕادەوەستا، سبحان الله! ئاخر خۆ ئەمە لە خۆوە نەبووە!

خوای پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿ وَمَا خَلَقۡنَا ٱلسَّمَآءَ وَٱلۡأَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَا لَٰعِبِينَ ﴾ [الأنبياء:١٦]. واتە: «ئێمە ئاسمان وزەوی وئەوەی نێوانیان بۆ گەمە وگاڵتە درووستمان نەکردوە».

هەروەها دەفەرموێت ﴿وَمَا خَلَقۡنَا ٱلسَّمَآءَ وَٱلۡأَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَا بَٰطِلًا ﴾ [ص:٢٧]، واتە: «ئێمە ئاسمان وزەوی وئەوەی نێوانیانمان بە بێهودە وبەتاڵ وباتڵ درووست نەکردوە، ئەوە کافرەکان وا گومان دەبەن».

دەریا

توخخوا تێڕامان لە دەریاکان خوامان پێ ناناسێنێت؟

ئەو هەموو گیاندارانەی تێیدایە؟

گیانداری وا، تەنها لە دەریادا هەیە.

ئەو هەموو گەوهەر ومروارییانەی تێیدایە؟

دوو دەریا دەبینی، ئاوەکانیان تێکەڵ نابن، وڕەنگ وتامیان جیاوازە.

سەرنج بدە چۆن پان وبەرین وبەرفراوانە.

لە ئێراندا ڕوباری وا هەیە کە ئەگات بە دەریا، ئەگەڕێتەوە بۆ ئەو ڕێڕەوەی پێیدا هاتووە.

وڕووباری ئەمەزۆن، ئاوی ئۆقیانوسی ئەتلەسی بە درێژی سەدان کیلۆمەتر شیرین دەکات، وتێکەڵیش نابێت بە ئاوی ئۆقیانوسەکە!

وئاوی ئۆقیانوسی ئەتلەسی ئەگاتە دەریای سپی، ئاوی دەریای سپی ئەکەوێتە خوار لەبەر قورسیەکەی وزۆری خوێکەی، وئاوی ئۆقیانوسەکەش ئەکەوێتە سەرەوە.

هەروەها ئاوی دەریای ڕەش تێکەڵی ئاوی دەریای سپی نابێت کە ئەگات پێی، بەڵکو دوو ڕێڕەوی پێکەوە لکاوی لەیەك جودای هاوسێ پێکدەهێنن، ئاوی دەریای ڕەش ئەکەوێتە سەرەوە وبەرەو دەریای سپی ئەڕوا لەبەر ئەوەی سوکترە، وئاوی دەریای سپیش ئەکەوێتە خوارەوە وبەرەو دەریای ڕەش ئەڕوا!! پاکی بۆ ئەو خوایەیەی ناهێڵێ تێکەڵ بن!

﴿ ۞ وَهُوَ ٱلَّذِى مَرَجَ ٱلۡبَحۡرَيۡنِ هَٰذَا عَذۡبٞ فُرَاتٞ وَهَٰذَا مِلۡحٌ أُجَاجٞ وَجَعَلَ بَيۡنَهُمَا بَرۡزَخٗا وَحِجۡرٗا مَّحۡجُورٗا ﴾ [الفرقان:٥٣]. واتە: ((ئەو خوایەی خۆتان بناسن، کە دوو دەریا تێکەڵ دەکات وبەربەستێکی لە نێوانیان داناوە ناهێڵێ تێکەڵ بن)).

زانست دەڵێت: لە قوڵی ((٦٠م)) شەست مەتر، لە بن دەریا هەموو شتێك تاریك ئەبێت. بەڵام ئەو گیاندارانە چۆن ژیانیان ئەگوزەرێنن لەو تاریکیەدا؟ بەڵێ، خوا مۆلیدەیەکی پێداون ڕوناکیان پێدەبەخشێت، بە هۆیەوە دەتوانن دەوربەری خۆیان ڕوناك بکەنەوە وبژین، ﴿أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُّجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا وَمَن لَّمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِن نُّورٍ﴾ [النور: ٤٠].

﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَن تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٥﴾﴾ [الحج: ٦٥]، واتە: ((ئایا نابینن کە چۆن خوای گەورە شتەکانی سەر زەوی بۆ موسەخەر وڕام کردون، لە ئاژەڵان وڕوەك ودرەختەکان وگیاندار وبێگیانەکان، هەروەها کەشتیەکانی لە دەریادا بۆ ئاسان کردون بە توانا ودەسەڵات وفەرمانی خۆی، خۆتان وشتەمەکەکانتان بۆ دەگوازنەوە بۆ هەر شوێنێك خۆتان ویستتان لێبێ، هەر خۆیشی ئاسمانی ڕاگرتوە بۆ ئەوەی بەر نەبێتەوە مەگەر بە ئیزنی خۆی، بەڕاستی خوا زۆر نیان ومیهرەبانە لەگەڵ خەڵك کە ئەم شتانەی پێ بەخشیون)).

﴿ ٱللَّهُ ٱلَّذِى سَخَّرَ لَكُمُ ٱلۡبَحۡرَ لِتَجۡرِىَ ٱلۡفُلۡكُ فِيهِ بِأَمۡرِهِۦ وَلِتَبۡتَغُواْ مِن فَضۡلِهِۦ وَلَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ﴿١٢﴾ ﴾ [الجاثية:١٢]. واته: ((خوا -سبحانه- ئەو زاتەیە کە بەحری بۆ ڕام وئاسان کردون، بۆ ئەوەی کەشتی بە ئاسان پێیدا بڕوا بە فەرمان وئیزنی خوا، وبۆ ئەوەی بازرگانی وکەسابەتی تێدا بکەن لە جۆرەها کەسابەت، هەروەها بۆ ئەوەی شوکر وسوپاسی خوا بکەن لەسەر ئەم کار ئاسانیەی بۆ ئێوە)).

باسی کوێی دەریاتان بۆ بکەم؟ وتت دەریا یانی دەریا! سەیروسەمەرەی وای تێدا واللە بەس خوا پێی دەزانێ!

درەخت

لێرەشدا تەنها شیعرەکەی مەعروف ڕەسافی دەهێنمەوە، کە ئەوسا لە قوتابخانەکان ئەمە فێری قوتابی دەکرا:

انْظُـــرْ لِتِلْـــكَ الشَّـــجَرَهْ ذَاتِ الْغُصُـــونِ النَّضِـــرَهْ
تەماشای ئـەو دارە بکـە خاوەن لـق وبـە ڕەونەقـە
كَيْــفَ نَمَــتْ مِــنْ حَبَّــةٍ وَكَيْــفَ صَــارَتْ شَــجَرَهْ
چۆن لەو تۆوە گەشەی کرد وچـــۆن بـــووە ئـــەو دارە
ابْحَـثْ وَقُـلْ مَـنْ ذَا الَّـذِي يُخْـــرِجُ مِنْهَـــا الثَّمَـــرَهْ؟!
بگەڕێ وبڵێ ئـەوە کێیـە بـــەروبومی لێـــدەردێنێ؟!

ذَاكَ هُــــوَ اللّٰهُ الَّـــذِي أَنْعُمُــــــهُ مُنْهَمِـــــرَهْ
ئـــەوە ئـــەو خوایەیـــە کە نیعمەتەکانی زۆر زۆرە
ذُو حِكْمَـــــةٍ بَالِغَــــةٍ وَقُـــــدْرَةٍ مُقْتَـــــدِرَهْ
خاوەن داناییـەکی تـەواو ودەسـەڵاتێکی بێکۆتایـە
وَانْظُـرْ إِلَـى الشَّـمْسِ الَّتِي جَــــذْوَتُهَا مُسْـــتَعِرَهْ
تەماشـای خـۆریش بکـە کە تیشـکی بڵێسـەی دێ
فِيهَـــا ضِـــيَاءٌ وَبِهَـــا حَـــــرَارَةٌ مُنْتَشِــــرَهْ
هـــەم ڕونـــاکی تێدایـــە هەم گەرمی بڵاودەکاتەوە
ابْحَـثْ وَقُـلْ مَـنْ ذَا الَّـذِي يُخْـرِجُ مِنْهَـا الشَّـرَرَهْ؟!
بگەڕێ وبڵێ: ئـەوە کێیـە ئەو بڵێسەیەی لێـدەردەکا
ذَاكَ هُــــوَ اللّٰهُ الَّـــذِي أَنْعُمُــــــهُ مُنْهَمِـــــرَهْ
ئـەوە ئـەو خوایەیـە کـە نیعمەتەکانی بە لێزمەیـە
ذُو حِكْمَـــــةٍ بَالِغَــــةٍ وَقُـــــدْرَةٍ مُقْتَـــــدِرَهْ
خاوەن داناییـەکی تـەواو ودەســەڵاتێکی نەبــەزە

خۆر و مانگ

تەماشا دەکەیت، هەردوکیان بەشێوەکی ڕێکوپێك وڕێکخراو لەو شوێنەی بۆیان دیاریکراوە هەڵدێن وئاوا دەبن. خۆر

یەکدانەیە، ئەگەر دوان بوایە ژیان نەدەما، مانگ یەکدانەیە، دوان بوایە یان ڕوناکی زیاتر بوایە شەوی زیاتر ڕوناك دەکردەوە ژیان تێکئەچو. لەو شوێنانەی دیاریکراوە لانادەن، بەڵکو ئەوەندە بە ڕێکی هەڵدێت وئاوا ئەبێت، خەڵك ساڵ ومانگەکانی پێدەژمێرن وبە خۆریش ڕۆژەکان دەژمێرن، ئا ئەم ڕێکی ونیزامە بەڵگە نییە لەسەر ئەوەی لە خۆوە نەبووە؟!:

﴿ وَءَايَةٌ لَّهُمُ ٱلْأَرْضُ ٱلْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَٰهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّٰتٍ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَٰبٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ ٱلْعُيُونِ ﴿٣٤﴾ لِيَأْكُلُوا۟ مِن ثَمَرِهِۦ وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ ۖ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٥﴾ سُبْحَٰنَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلْأَزْوَٰجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنۢبِتُ ٱلْأَرْضُ وَمِنْ أَنفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾ وَءَايَةٌ لَّهُمُ ٱلَّيْلُ نَسْلَخُ مِنْهُ ٱلنَّهَارَ فَإِذَا هُم مُّظْلِمُونَ ﴿٣٧﴾ وَٱلشَّمْسُ تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ۚ ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ ٱلْعَزِيزِ ٱلْعَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَٱلْقَمَرَ قَدَّرْنَٰهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَٱلْعُرْجُونِ ٱلْقَدِيمِ ﴿٣٩﴾ لَا ٱلشَّمْسُ يَنۢبَغِى لَهَآ أَن تُدْرِكَ ٱلْقَمَرَ وَلَا ٱلَّيْلُ سَابِقُ ٱلنَّهَارِ ۚ وَكُلٌّ فِى فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴾ [يس:٣٦-٤٠].

واتە: «ونیشانەیەکی لە نیشانەکانی دەسەڵات وتەنهایی خوا کە خەڵك زیندو دەکاتەوە: ئەم زەویەیە کە ڕوەکی تێدا نەبو ومردبو، بە داباریینی باران زیندومان کردەوە، بە هۆیەوە جۆرەها ڕوەکمان ڕواند کە خۆیان وئاژەڵەکانیان لێی دەخۆن، دەی مادام

به ڕوەك، زەوی زیندو کردەوە، کەواتە خەڵکیش زیندو دەکاتەوە * ولە زەویشدا جۆرەها باخ وباخاتی داناوە لە خورما وترێ، وچەندەها کانی وچاوگی تێدا تەقاندوە بۆ ئاودانی ئەو باخ وباخاتانە * هەموو ئەمانە بۆ ئەوەی خەڵك لە بەروبومەکەی بخۆن وبەبێ ئەوەی هەوڵ وماندوبونی خۆیان بێت، دەی شوکری خوا ناکەن لەسەر ئەو نیعمەتانەی کە لە ژماردن نایەت؟! * پاکی بۆ ئەو خوایەی کە نێر ومێی درووستکردوە لە ڕوەکە فرە چەشنەکانی خاکدا، وهەروەها لە خۆشیان نێر ومێی درووستکردوە، ولەو درووستکراوەنەشی کە ئێوە نایزانن * هەروەها نیشانەیەکی تر بۆیان لەسەر بوون وتەنهایی خوا، ئەم شەوەیە کە ڕۆژی لێدەکەنین، لە پڕدا تاریکی باڵیان بەسەردا دەکێشێت * نیشانەیەکی تریش خۆرە کە دەگەڕێ لە شوێنی چەسپاوی خۆیدا کە خوا بۆی دیاریکردوە لێی تێپەڕ ناکا، ئەمەش ئەندازەگیری خوای بە دەسەڵاتە کە کەس بەسەریدا زاڵ نابێ، وخوای زانایە کە زانستی هیچی لێ ون نابێ * ومانگیش نیشانەیەکە لە درووستکراوەکانی خوا، خوا کردویەتیە قۆناغ قۆناغ کە بیست وهەشت قۆناغە، سەرەتا بە باریکی وکزی

دەستپیدەکات تا بە تەواوەتی پڕ دەبێت وئەبێتە بەدر، پاشان دیسانەوە باریك دەبێتەوە، کە لە باریکی وزەردی وچەمینەوەکەیدا وەکو لقی دار خورمای وشکەوە بوی کۆنی لێدێت * هەم خۆر ومانگ وهەم وشەو وڕۆژ کاتی بۆ دیاریکراوی خۆیان هەیە وبۆیان نییە لێی لابدەن، نە خۆر بۆی هەیە بگاتە مانگ وڕوناکیەکەی بشارێتەوە، یان ڕێرەوەکەی پێبگۆڕێ، ونە شەویش بۆی هەیە پێشی ڕۆژ بکەوێ پێش تەواو بوونی کاتەکەی، جا خۆر ومانگ وئەستێرەکان هەر یەکە لە فەلەکی خۆیدا دەڕۆا » سبحان اللە.

کەواتە ئەم گەردونە بە سیستەم ونیزامێکی زۆر ورد وموحکەم بەڕێوە دەڕوات ولادانی بۆ نییە لەو بەرنامەیەی بۆی دانراوە مەگەر بە ئیزنی پەروەرینەکەیان.

هەر بۆیە کاتێك فەرمان دەکات ﷻ، دەبینی خۆر لە شوێنێکی ترەوە هەڵدێت ولە شوێنێکی ترەوە ئاوا ئەبێت.

ئەستێرەکان

تەماشا دەکەیت، چەندەها ئەستێرە لە ئاسماندا هەیە کە لە ژماردن نایەت، چ جوانی وزینەتێکیان بە ئاسمان بەخشیوە؟ چۆن

ڕازاندویانەتەوە؟ هەروەها نەخشەیەکە لە ئاسماندا دەتوانی بەکاری بهێنی بۆ دۆزینەوەی شوێنی مەبەست! تۆ بڵێی ئەوە هەر لە خۆوە وا بوون بە ڕێنما بۆ خەڵك، یان فەرمان پێکراون لەو شوێنەدا بن.

خوا ﷻ دەفەرموێ: ﴿وَبِٱلنَّجۡمِ هُمۡ يَهۡتَدُونَ﴾ [النحل:١٦]، واتە: «ئەستێرەکانی کردۆتە ڕێنما بە شەوان»، بۆیە وەکو نەخشە بەکار دەهێنرا لە کۆندا.

هەروەها دەفەرموێ: ﴿إِنَّا زَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنۡيَا بِزِينَةٍ ٱلۡكَوَاكِبِ﴾ [الصافات:٦]، واتە: «ئێمە ئاسمانمان ڕازاندۆتەوە بە جوانی، کە بریتییە لە ئەستێرەکان».

هەروەها دەفەرموێ: ﴿وَزَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنۡيَا بِمَصَٰبِيحَ وَحِفۡظٗاۚ ذَٰلِكَ تَقۡدِيرُ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡعَلِيمِ﴾ [فصلت:١٢]، ﴿وَلَقَدۡ زَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنۡيَا بِمَصَٰبِيحَ وَجَعَلۡنَٰهَا رُجُومٗا لِّلشَّيَٰطِينِۖ وَأَعۡتَدۡنَا لَهُمۡ عَذَابَ ٱلسَّعِيرِ﴾ [الملك:٥] واتە: «بێگومان ئاسمانی دونیامان بە ئەستێرەی گەورەی درەوشاوە ڕازاندۆتەوە».

گوزەرێکی خێرا بە ناو ئاژەڵاندا

ئاژەڵانیش لە دروستکراوەکانی خودان، بێگومان لێوردبونەوەیان دەتبەن بەرەو خالقەکەیان.

گوێدرێژ[١]

که نموونه دەهێنرێتەوە بۆ بێعەقڵی، باسی گوێدرێژ دەکرێت، کەچی دەزانێ کامە دەنگی ڕابوەستەیە وکامەش دەنگی ڕێکردنە، ئاخر خۆ ئەمە لە خۆوە نەبووە، کێ فێری کردوە؟

شێر

جۆرە شێرێك هەیە کە پێیان دەڵێن شێرە بەڕێزەکان، کاتێك کە برسیشی بێت وبەو هۆیەوە نزیك بێتەوە لە مردن، ونێچیرێك ببینێت جگە لە خۆی خەریکە دەیخوات دەمی بۆ نابات، ئەوەندە بەڕێزە! کێ فێری کرد؟!

هەنگ ‹ مێش هەنگ ›

سەیری هەنگ دەکەیت ئەو خانە جوانانە درووست دەکات، کە ئیبن قەیم -ڕەحمەتی خوای لێبێت- باسی هەنگ دەکات،

[١] لەم خاڵانەی ئێستا وپێشو وئەوانەی پاشتریش، ئوسلوبی کورتبڕیم بەکارهێناوە، وەگەرنا زۆر زیاتر هەڵدەگرێت، بۆیە وتم: خێرا.

بەڵکو ئەمڕۆ -لە سایەی پێشکەوتنی تەکنەلۆجیاوە- ئەوەندە ڕاستی لەمبارەوە دەبینین، کەس نکوڵی لێناکات مەگەر خۆبەزلزان.

دەفەرمویت: «دەڵێی کتێبی ئیقلیدسیان خوێندۆتەوە لە ئەندازیاری وهەندەسەدا، کێ فێری کردن؟!

مێروله

سەیری مێروله دەکەی بەو قەبارە بچوکەی خۆی، باشە عەقڵی لە کوێی بێت، دڵی لە کوێی بێ، چۆن درووستکراوە بەو وردی ودیقەتە! کەچی بە نموونە دەهێنرێتەوە لەسەر هەوڵ وتێکۆشان وزەحمەتکێشان وماندو بوون ورێکی وتەنزیم، کێ فێری کردن؟

تەنانەت دەگێڕنەوە کە پەیامبەر سولەیمان ﷺ جارێك پرسیار دەکات لە مێرولەیەك، دەفەرمویت: خواردنی ساڵێکتان چەنێکە؟ ئەویش دەڵێ: سێ دانە گەنمە، پەیامبەر سولەیمان ﷺ تاقیدەکاتەوە، ئەڕوا ئەیخاتە ناو قتویەکەوە وسێ دەنکە گەنمیشی تێدا دادەنێت، دوای ساڵەکە سەیر دەکات یەك دەنکە گەنمی لێ خواردوە، پەیامبەر سولەیمان ﷺ دەفەرمویت: تۆ درۆت لەگەڵ کردم، وتت لە ساڵێکدا سێ دەنگە گەنم دەخۆین، ئەوەتا یەك دانەت خواردوە! مێروەکە وتی: دەترسام مەشغوڵی مەملەکەت

ودەوڵەتەکەت بیت وئەوسا منت لە بیر بچێت، من یەدەگی سێ سالّم کرد!! کێ فێری کرد ؟!

کۆتر

تەنانەت شافیعی -ڕەحمەتی خوای لێبێ- وتویەتی: ژیرترین ئاژەڵ کۆترە، تەنانەت ئەوسا بۆ نامە ناردن بەکاریان هێناوە.

سەگ

نمونەی وەفا لە نێو ئاژەڵان بە سەگ دەهێنرێتەوە، تەنانەت جاحز «جاحظ» باسی ئەوە دەکات، ساڵێك لە ساڵەکان تاعونێك داویەتی لە ناوچەیەك، هەمووی تیاچوە تەنها کۆرپەلەیەك نەبێت، دەڵێت: تەماشا دەکەن سەگێك هەموو جارێك شیری پێداوە، بۆیە ئەو چەند ڕۆژە نەمردوە! کێ فێری کرد ؟!

من نامەوێ درێژە بەم خاڵانە بدەم، ئەگەرنا سوێند بێ تەنها ئەم بەشە دەتوانین لە موجەلەدێکدا بەڵکو زیاتریش بنوسینەوە، بەڵکو زانستی ئەمڕۆ شتی وا ئەڵێ، سەیرو سەمەرە.

ڕێوی

ئەو فێڵ وتەڵەکە زۆرەی لە ڕێویدا هەیە تەنانەت مرۆڤەکان ئەوەیان زۆر فێڵباز بێت، ئەڵێن: ئەڵێی ڕێویە. کێ فێری کرد ؟!

سەبارەت بە چیرۆکەکانی ڕێوی چی بەسەر خەڵکدا هێناوە ولە گرتنی ئاژەڵاندا چ فێڵانێکی بەکار هێناوە، ئەوە جێگای ئەم کتێبە نییە.

مشك

سەیری مشك دەکەن، زانایان ئەڵێن: کاتێك دەم ببات بۆ شلەیەك بیخوات ودەمی پێی نەگات، ئەوا بەرد یان شتێك دەبات دەیخاتە ناوی شلەکەوە بۆ ئەوەی بەرز بێتەوە ولێی بخوات! کێ فێری کرد ؟!

مێشوولە

ئەو جیهازە بێ وایەرانەی ئەمڕۆ، ئەو تەلەفزیۆن وڕادیۆیانە، هەمووی لە مێشولەوە فێری بوین.

با سەرنجتان ڕابکێشم بۆ دوو شاخەکەی سەری، لەکۆندا دەیانوت: ئەوە تەنها هی جوانیە، بەڵام ئێستا دەڵێن: ئەو دوو شاخەی وەکو ئەڕیێڵ وایە، بەڵکو بابڵێم ئەرویێڵ وەکو ئەم دوو شاخەی وایە، کاتێك مێینەکەی بانگی دەکات وبە دەیان مەتر لێیەوە دورە، ئەو دوو شاخەی دەسوورێنێت، چۆن تۆش ئەرویێڵەکە دەسوورێنیت بۆ ئەوەی وێنەی تەلەفزیۆنەکە جوانتر

وڕوونتر بێتەوە، ئاوها دەیسوورێنێت تا وەکو جوان دەنگەکە ببیستێت، کە بیستی بەجوانی، ئەوسا شوێنەکەی دەزانێت وخۆی دەگەیەنێتە مێینەکەی.. هەزاران ساڵ پێش ئەو جیهازە لاسلکیەی ئەمڕۆ، پەروەردگار بە مێشولەی بەخشیوە، کێ دروستی کرد؟ لە خۆوە بوو؟

مرۆڤ چیکردوە جگە لە تەقلیدی دروستکراوەکانی دەروبەری نەبێت، شتێکم پێ بڵێن کە داهێنانی ١٠٠٪ سەد لە سەدی مرۆڤ خۆی بێت، پێشتر نمونەی لەو شێوە نەبو بێت.

بەڵام خوا ﷻ بەدیهێنەری ئەرز وئاسمانە -بەو مەزنی وفراوانیە- بەبێ ئەوەی نمونەی پێشتر هەبوبێ لەو شێوەیە: ﴿بَدِيعُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ وَإِذَا قَضَىٰٓ أَمۡرٗا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ﴾ [البقرة:١١٧].

هەموو ئەمانەش بەڵگەی ئەوەن کە خوا ﷻ بە تەنها هەر خۆی پەروەردگارە، هەموو شتێك موڵکی خۆیەتی، خۆی بەڕێوبەرێتی، خۆی خالقێتی.

فیل

سەیری فیل بکەن لەبەر بەرزی باڵاکەی، وگەورەییەکەی، کاتێك کە دەزێت بە پێوە لەسەر خاکی ڕەقی زەوی نازێت، بەڵکو

ئەڕواتە کەناری ئاوێك بۆ ئەوەی بکەوێتە ناو ئاوەکەوە، بۆ؟ دەترسێت بێچوەکەی بکەوێتە سەر زەویەکی ڕەق ومردار ببێتەوە، چونکە بەرزە، کێ فێری کرد؟

ئەمانە پێمان دەڵێن: خوایەك هەیە وهیدایەتی درووستکراوەکانی داوە.

هیدایەتی خوای مەزنیش بۆ گیانلەبەران بریتییە لە زانینی ئەو شتەی قازانجیانی تێدایە وئەوەشی زیانیانی تێدایە. بۆ مرۆڤەکانیش هەروەها[1].

---

[1] **هیدایەتی خواش ﷻ بۆ مرۆڤەکانیش دوو جۆرە :**

یەکەم: هیدایەتی ڕێنمایی وڕێنیشاندان «**الإرشاد**» کە ڕێگات نیشان دەدات, ئەوە حەقە وئەوە ناحەقە.

دووەم: هیدایەتی سەرکەوتن «**التوفیق**»، ئەوەی کە سەرکەوتوت دەکات ڕێگەی هەق بگریتە بەر.

کە دەفەرموێت: ﴿ إِنَّكَ لَا تَهۡدِي مَنۡ أَحۡبَبۡتَ ﴾ **[القصص:٥٦]**، واتە: «ئەی پەیامبەر تۆ ناتوانیت هەرکەست حەز لێبو هیدایەتی بدەی» یانی: سەرکەوتوی بکەیت وڕێگای هەقی پێ بگریتە بەر، بەڵکو تەنها ڕێنماییت لەسەرە.

کە دەشفەرموێ: ﴿ وَإِنَّكَ لَتَهۡدِيٓ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴾ **[الشوری:٥٢]**، واتە: «بێگومان تۆ هیدایەت دەدەیت بۆ سەر ڕێگای ڕاست»، یانی: ڕێنموییکاری ڕێی

﴿قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى﴾

واته: «خوا ئەو زاتەیە هەر شتێك درووستكردنێكی شیاو بە خۆی درووستی كردوە وپێی بەخشیوە وبە جوانترین شێوە خولقاندویەتی، ئینجا ڕێنمایی هەر درووستكراوێكی خۆی كردوە كە سود وەربگرێ لەوەی خوا بۆی درووستی كردوە». بەڵێ ئەوە خوایە -جل جلالە.

الشَّمْسُ وَالْبَدْرُ مِنْ آيَاتِ قُدْرَتِهِ
وَالْبَرُّ وَالْبَحْرُ فَيْضٌ مِنْ عَطَايَاهُ

الطَّيْرُ سَبَّحَهُ وَالْوَحْشُ مَجَّدَهُ
وَالْمَوْجُ كَبَّرَهُ وَالْحُوتُ نَاجَاهُ
وَالنَّمْلُ تَحْتَ الصُّخُورِ الصُّمِّ قَدَّسَهُ
وَالنَّحْلُ يَهْتِفُ حَمْدًا فِي خَلايَاهُ
وَالنَّاسُ يَعْصُونَهُ جَهْرًا فَيَسْتُرُهُمْ
وَالْعَبْدُ يَنْسَى وَرَبِّي لَيْسَ يَنْسَاهُ

هەقی، یانی: تۆ چرات بەدەستەوەیە، ڕێگە نیشانی خەڵك دەدەیت, ئەما سەركەوتویان بكەی وڕێگایان پێ بگیریتە بەر، ئەوە تەنها لە دەستی خوایە ﷻ.

خوا ﷻ **دەفەرموێ:** ﴿أَمَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَأَنزَلَ لَكُم مِّنَ
ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَنۢبَتْنَا بِهِۦ حَدَآئِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ مَّا كَانَ لَكُمْ أَن تُنۢبِتُوا۟ شَجَرَهَآ ۗ أَءِلَٰهٌ
مَّعَ ٱللَّهِ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ ﴿٦٠﴾ أَمَّن جَعَلَ ٱلْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَٰلَهَآ أَنْهَٰرًا وَجَعَلَ لَهَا
رَوَٰسِىَ وَجَعَلَ بَيْنَ ٱلْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا ۗ أَءِلَٰهٌ مَّعَ ٱللَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾
أَمَّن يُجِيبُ ٱلْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ ٱلسُّوٓءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَآءَ ٱلْأَرْضِ ۗ أَءِلَٰهٌ مَّعَ
ٱللَّهِ ۚ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾ أَمَّن يَهْدِيكُمْ فِى ظُلُمَٰتِ ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ وَمَن يُرْسِلُ
ٱلرِّيَٰحَ بُشْرًۢا بَيْنَ يَدَىْ رَحْمَتِهِۦٓ ۗ أَءِلَٰهٌ مَّعَ ٱللَّهِ ۚ تَعَٰلَى ٱللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٣﴾ أَمَّن
يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ وَمَن يَرْزُقُكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ ۗ أَءِلَٰهٌ مَّعَ ٱللَّهِ ۚ قُلْ هَاتُوا۟ بُرْهَٰنَكُمْ إِن
كُنتُمْ صَٰدِقِينَ﴾ [النمل:٦٠-٦٤].

واتە: «پرسیاریان لێبکە: کێ ئاسمان وزەوی درووستکردوە؟ وبارانی لە ئاسمانەوە دابەزاندوە؟ بەهۆیەوە چەندین باخاتی دڵڕفێنی پێ ڕواندوە؟ ئێوە نەتاندەتوانی وناشتوانن دارەکانی بڕوێنن ئەگەر خوا بارانی نەباراندبایە، ئایا پەرستراوێکی تری جگە لە خوا هەیە ئەم کارەی لەگەڵ خوادا کردوە، تا لەگەڵ خوادا بپەرەسترێ وبکرێتە شەریکی؟ بەڵکو ئەو موشریك وبێباوەڕانە لە ڕێکای هەق وئیمان لادەدەن وغەیرە خوا وەك خوا لێدەکەن * ئەی ئەوانەی لێیان دەپاڕێنەوە باشترن یا ئەو خوایەی

که زەوی کردوە بە مایەی ئۆقرەیی ولە ناوەڕاستیشیدا ڕوباری داناوە، وکۆمەڵێك شاخی بۆ داناوە تا ڕاگیری بکەن وتۆکمەی بکەن، ولە نێوان دوو دەریای سازگار وسوێردا بەربەستێکی داناوە تا تێکەڵ نەبن، ئایا پەرستراوێکی تر لەگەڵ خوادا ئەمانەی کردوە تا بپەرەسترێ وبکرێتە شەریکی خوا؟! بەڵکو زۆرێك لەو موشریکانە قەدری گەورەیی خوا ناگرن ونازانن * ئەوانەی لێیان دەپاڕێنەوە باشترن یا ئەو خوایەی بە هانای تەنگانەوە دێت کە داوای فریاد ڕەسی لێبکات، وئەو نارەحەتیەی سەری لادەدات، ودەتانکات بە جێنشینی یەکتر، ئایا پەرستراوێکی تر هەیە لەگەڵ خوادا ئەم نیعەمەتانەتان پێدەخشێت، بەڕاستی کەمێکن بیردەکەنەوە وپەند وەردەگرن * ئەوانەی لێیان دەپاڕێنەوە باشترن یا ئەوەی لە تاریکیەکانی دەریا و وشکانیدا ڕێنماییتان دەکات، ئەی کێیە کە با دەنێرێت بە موژدەدەر پێش دابەزاندنی ڕەحمەتی خۆی کە زەوی پێ زیندو دەکاتەوە؟! ئایا پەرستراوێکی تر هەیە لەگەڵ خوادا ئەم شتانەتان بۆ دەکات؟! پاکی بۆ خوا لەو شیرکانەی ئێوە * پرسیاریشیان لێبکە: ئەی کێیە خەڵك درووستدەکات وهەرکاتیش ویستی لێبێ دەیانمرێت وزیندوشیان

دەکاتەوە؟! ئەی کێیە لە ئاسمانەوە ڕۆزیتان دەدات بە دابەزاندنی باران، لە زەویشدا بە سەوزکردنی کشتوکاڵ وهتد..؟! ئایا پەرستراوێکی تر هەیە لەگەڵ خوادا ئەم شتانەتان بۆ دەکات؟! کوا بێنن بەڵگەکانتان ئەگەر ڕاست دەکەن خوا شەریکی هەیە!؟»

گوزەرێك بەناو میوەکاندا

تەماشای میوەکان بکەن، هەمووی هەر میوەیە، کەچی هەریەکە وتامی تایبەت بەخۆی هەیە، ئەمیان مزرە وئەویان ترش، ئەمیان زۆر شیرینە وئەویان کەم.

پرتەقاڵ

ئەمە پرتەقاڵە، ئەمە سندیە، ئەمە نارنجە، ئەمە لیمۆیە... هەمووشیان یەك نەوع ویەك جۆرن بەڵام تامەکەیان جیاوازە، ورەنگیان جیاوازە، ئەمە بەڵگە نییە کە خوایەك هەیە، ویستی هەیە، درووستکەرە، تاك وتەنهایە، وبێهاوەڵ وبێشەریك وبێڕەفیقە.

ترێ:

سەرنجی ترێ دەدەی، هەیە دانە درێژە، هەیە دانە کورتە، هەشە دانە خڕە، هەیە گەورەیە، هەشە بچوکە، هەیانە ڕەنگی

ڕەشە، هەشیانە ڕەنگی سوورە، هەیانە ڕەنگی سەوزە، هەشیانە لەو بەینە، هەیانە تامی شیرینە، هەیانە تامی مزرە، هەشتیانە تامی ترشە، ئەمانە بەڵگەی بوونی خوا نیە؟!

خورما:

سەیری خورما دەکەی کە دەیەها جۆری خورما هەیە، وهەریەکە وتامێکی تایبەت بەخۆی هەیە، وهەمووشی هەر ناوی خورمایە.

ئەمانە خوا نەبێ -تبارك وتعالی- کێ وای لێکردن؟!

بەڕاستی ئەم گەردونە کتێبێکی کراوەیەی خوایە، بە هەموو زمانێك دەخوێندرێتەوە، هەموو کەسێك لێی تێدەگات -گەر وردبێتەوە-.

يَا عَجَبًا كَيْفَ يُعْصَى الإِلَهُ * أَمْ كَيْفَ يَجْحَدُهُ جَاحِدُ؟
وَلِلَّهِ فِي كُلِّ تَحْرِيكَةٍ * وَتَسْكِينَةٍ أَبَدًا شَاهِدُ
وفِي كُلِّ شَيْءٍ لَهُ آيَةٌ * تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ وَاحِدُ

سەیرە چۆن سەرپێچی خوا ئەکرێ
یا چۆن نکوڵی لە بوونی ئەکرێ
لە کاتێکدا لە هەر جوڵە ووەستانێك

ئەبینیتەوە بەڵگە وشاهیدیٚ

بەڵکو لە هەموو شتێکدا نیشانە هەیە

لەسەر تاك وتەنهایی خودیٚ

بڕوابوون بە زانست دژی ئیمان نییە، بەڵکو زانست بانگت دەکات بۆ ئیمان

ئەو پێشکەوتنەی زاستی ئەمڕۆ، زۆر نیشانەی خوایی بۆ ڕوونکردینەوە، و ئیمانمانی پتەوترکرد والحمد لله تعالی.

بەڵگەکانی قسەکەشمان زۆرن، بەڵام نمونەیەکی ئاشکرا دەهێنمەوە:

ئەگەر ئیسلام وئیمان بەخوا، دژی زانست بوایە، ئەوا ئەبوایە ئایەت وفەرمودە ڕاستەکان هەمووی بکەوتایەتە درۆوە، هەروەها ئەبوایە ئیسلام لە پاشەکشە وکەمبونەوە ببوایە، بەڵام بە پێچەوانەوە سەرنج دەدەین ئیسلام لە هەر سەردەمێکی تر زیاتر، لەم سەردەمی ئینتەرنێت وچونە سەر مانگ! ونەوەوی وئەو هەموو پێشڕەفتەی بوارە جیاجیاکان دەبینی ئیسلام لە لیستی ئەو ئاینانەن زۆرترینن لە بڵاوبونەوە، سەر لیستەکەی گرتوە

ورِەقەم یەکە! ئەو هەموو بیانیە لە مۆسیقار وگۆرانیبێژ وئەکتەر ووەرزشوان وسیاسی -تەنانەت تا ئاستە هەستیار وبالاَکانیش- وزاناکان وپرۆفیسۆر ومامۆستای زانکۆ وخەڵکی سادەکان کە موسڵمان دەبن لە سەرچاوە فەرمیەکانەوە دەبینرێن، بەڵگەی زۆر بەهێز نییە کە ئیسلام لەسەردەمی زانستدا سەری زیاتر بەرزەوە کرد تا ئاستی هەورەکان -وەك لە دوێنیٚ-، دەنگی زیاتر بەرزەوە کرد -لە چاو ئەوسا-، تەحەدداکەی توندترەوەکرد ونەپسا.

بۆ؟ چونکە دژی زانست نەبو تا بترسیٚ، ترسی لە پێشکەوتن نەبو تا بحەپەسیٚ، قەدی عەقڵی باریك نەبو تا بپەسیٚ، بالاَی تەحەددای نزم نەبوو تا بە ئەرزا بچەسپیٚ.

بەڵکو کە تەماشای زانستی ئەمرِۆیان کرد، گەورەیی زانستی خوایان زیاتر بۆ رِون بوویەوە، ئەوان دەخوێننەوە کە خوا ﷻ دەفەرمویٚ: ﴿ وَيَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلرُّوحِۖ قُلِ ٱلرُّوحُ مِنۡ أَمۡرِ رَبِّي وَمَآ أُوتِيتُم مِّنَ ٱلۡعِلۡمِ إِلَّا قَلِيلٗا ﴾ [الإسراء:٨٥]، ((زانستیێکی کەمتان پێبەخشراوە))، ئەم پێشکەوتنە زۆرەش دەبینن، ئەوسا دەزانن زانستی خوا چەند گەورەیە کە ئەمە هێشتا کەمە زۆر شتی زانست مرۆڤ پەی پێنەبردوە.

هەروەها گەورەیی دەسەڵات وسیفەتی وێنەگرتنی خوایان لا زیاتر ڕون بویەوە، بینیان دوای ئەو پێشکەوتنە هێشتا زانستی ئەمڕۆ ناتوانێ دەنکە گەنمێك، گرامێك گۆشت درووست بکات. وتیان: پاکی بۆ تۆ خوایەکان ئەو ملیارەها دەنکە گەنمە لە چەند سەعاتێکدا لەو خاکە وشکە دەڕوێنێت ودرووست دەکەیت!!

هەروەها جوانی کارەکانی خوایان بۆ دەرکەوت، کە بینیان زانستی ئەمڕۆ مرۆڤی ئالی «ڕۆبۆت» درووست دەکات، هەندێکیان پێکەنینێکی هێمانە گرتنی و وتیان: پاکی بۆ تۆ خوایە گیان ئێمە چۆن ڕێدەکەین وئەو چۆن ڕێدەکات؟ ئێمە چۆن دەست دەوەشێنین وئەو چۆن دەیوەشێنێت وهتد...؟ گەرچی پێشماوانە ئەویش هەر لە ئاساری زانستی مەزنیتانە خوایە گیان، تۆ فێری مرۆڤت کردوە وبە ئیزنی تۆ بووە!!

هەر بە ئاسنەکەی خوا ڕۆبۆت درووست دەکات، مرۆڤ توانیویەتی چی لە نەبوون بهێنێتە بوون؟

لە پلەی زانست کەم ناکەمەوە، بەڵکو باسی گەورەیی وگرنگی درووستکراوەکانی خوای بەرز ومەزن دەکەم، ئاخر وایە:

که خۆر هەڵدێت پرشی ڕۆشنایییەکەی، ڕوناکی ئەستێرەکان دەبات، که خۆر هەڵدێت لە شەرما مانگ خۆی دەشارێتەوە.

بەڵێ، زانستی مرۆڤ بە کوێی زانستی خوا ﷻ گەیشتوە، ئەوەتانێ ئەو گەردونە گەورە وبەر فراوانە، زانایانی ناسا دەڵێن: سەرمان سوورماوە، ئەوەی ئاشکرامان کردوە لەم گەردونە، وەك دڵۆپێك وایە لە بەحرێکدا.

بەم نیشانانەی باسمانکرد خوا ﷻ لە قورئاندا بانگمان دەکات وخۆیمان پێدەناسێنێ، بۆ ئەوەی بیپەرەستین وئەفەرمێ: ﴿أَوَلَمْ يَرَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَنَّ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَـٰهُمَا ۖ وَجَعَلْنَا مِنَ ٱلْمَآءِ كُلَّ شَىْءٍ حَىٍّ ۖ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾ وَجَعَلْنَا فِى ٱلْأَرْضِ رَوَٰسِىَ أَن تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَّعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣١﴾ وَجَعَلْنَا ٱلسَّمَآءَ سَقْفًا مَّحْفُوظًا ۖ وَهُمْ عَنْ ءَايَـٰتِهَا مُعْرِضُونَ ﴿٣٢﴾ وَهُوَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ وَٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ ۖ كُلٌّ فِى فَلَكٍ يَسْبَحُونَ﴾ [الأنبياء:٣٠-٣٣]،

واتە: «ئایا ئەو بێباوەڕانە نازانن کە ئاسمان وزەوی پێکەوە لکابوون وهیچ لە نێوانیان نەبو، نە باران ونە ڕوەك هەبو، ئەوەبو لە دەسەڵاتی خۆمان لێکمان جودا کردنەوە، وبارانمان باراند وگیامان ڕواند، بە ئاویش هەموو شتێکمان زیندو ڕاگرتوە، ئایا

دوای بینینی ئەو هەموو نیشانانە هەر باوەڕ ناهێنن، ولە زەویشدا شاخمان داناوە تا زەوی بچەسپێنێت، وڕێگا ودۆڵی فراوانیشمان لە نێوانیان داناوە بۆ کارئاسانی وشارەزایی خەڵك بۆ بژێویان، وئاسمانمان کردوە بە سەقفێکی بێ کۆڵەکە، وپارێزراوە وبەرنابێتەوە، شەیتانەکانیش پێیدا تێپەڕ نابن، بەڵام بێباوەڕان لە ئاست نیشانەکانی ئاسمان لە بێئاگاییدان، وخوا هەر خۆی شەوی درووستکردوە بۆ حەوانەوەی خەڵك وڕۆژیشی درووستکردوە بۆ بژێوی خەڵك، خۆریشی کردوە بە نیشانەی ڕۆژ، ومانگیشی کردۆتە نیشانەی شەو، وهەریەکەیان لە تەوەر وفەلەکی دیاریکراوی خۆیدا دەڕوا ولێی لانادات».

بەڕاستی ئەگەر کەسێك بیەوێت قوڵ ببێتەوە ونیشانەکانی خوا ﷻ ببینێت لە گەردوندا، لە ئاسماندا لە زەویدا، لە شاخەکاندا، لە دار ودەریاکاندا، شتی سەیر وسەمەرە دەبینێت، زۆر نیشانەی گەورە دەبینێت، بەڵام باشترین ووتە ئەوەیە کەم بێت ومەبەست بپێکێت «خیر الکلام ما قل ودل»، بۆیە ئەمە گوزەرێك بوو بە زەوی وئاسمانەکاندا، بۆ ئەوەی هەندێك لە نیشانەکانی گەورەیی خودا ببینین.

بە کورتی: دەبێت موسڵمان بیروباوەڕی وابێت: هەر خوا خۆی دروستکار هەموو شتێکە لەم گەردونە، هەر خۆشی بەڕێوبەری کاروباری ئەم گەردونەیە، هەر خۆی خاوەنی هەموو ئەم گەردونە پان وبەرین وفراوانەیە، ئەمانەش بەدی نایەت بەبێ بڕوا بوون بە بەبونی خوا -جل جلالە-.

سێیەم: عەقڵ «دلالة العقل».

هەروەها مرۆڤ بە عەقڵی دەزانێت کە خوا هەیە، ئەوەش دەلالەتێکە لەسەر بوونی خوا، ئەگەر مرۆڤ سەیری خۆی بکات دەزانێت خوایەك هەیە تاك وتەنهایە، ئەوەتا پەرستراوی هەق قسەیان لەگەڵ دەکات دەفەرموێت: ﴿أَمْ خُلِقُوا۟ مِنْ غَيْرِ شَىْءٍ أَمْ هُمُ ٱلْخَـٰلِقُونَ﴾ [الطور:٣٥]، واتە: «ئایا ئێوە هەر لە خۆوە دروستبوون، لە هیچەوە دروست بوون، یان خۆتان دروستکەری خۆتانن؟!» پرسیارێکە بۆ ئینکاری ئەوەیان پێدەڵێت، یانی: خۆتان باشدەزانن دروستکەری خۆتان نین، وناشکرێ هەر لە خۆوە بووبێتن، چونکە مەخلوق بێ خالق نابێ، کەواتە هەر خوا دروستی کردون، ئیتر بۆ ملنادەن؟!

جا سێ ئەگەر هەیە:

لە ئایەتەکەوە ڕون دەبێتەوە، سێ گریمانە هەیە:

یەکەم: یان ئەوەتا بوەنەوەرەکان، هەر لە خۆوە درووست بوو بێتن وبەدی هاتبێتن بەبێ ئەوەی هیچ بەدیهێنەرێك بەدیهێنابێ وهیچ درووستکەرێك درووستی کردبێت؟

دووەم ئەوەیە: بوەنەوەرەکان، خۆیان درووستکەر وبەدیهێنەری خۆیان بن؟

سێیەم ئەوەیە: درووستکەر وبەدیهێنەرێکی هەبێت، ئەویش خوایە ﷻ؟

ئایا مرۆڤ لە خۆوە بووە؟

بێینە سەر گریمانەی یەکەم: بوەنەوەرەکان، بە سودفە وهەر لە خۆوە درووست بووبێ وبەدیهاتبێ بەبێ ئەوەی هیچ بەدیهێنەرێك بەدیهێنابێ:

بێگومان ئەم گریمانە شتێکی مەحاڵە ومومکین نییە، چونکە هەموو عاقڵێك دەزانێت: ناکرێ هیچ بەدیهێنراوێك بەبێ بەدیهێنەر بەدی بێت، هیچ درووستکراوێك لە خۆوە وبەبێ خالق بەدی هاتبێت. ئەم بۆچونەش لە شێتیەوە نزیکترە تا ژیری،

چونکە «موجود» بەبێ «موجِد» نابێت، «حادث» بەبێ «محدِث» نابێت.

بەڵکو شوانەکانیش ئەمە دەزانن: «البعرة تدل على البعير، والأثر يدل على المسير، فسماء ذات أبراج، وأرض ذات فجاج، ألا تدل على العليم الخبير»، «پشقل بەڵگەیە لەسەر بوونی مەڕ وبزن، شوێنپێ بەڵگەیە لەسەر بوونی ڕێکردن، جا ئاسمانێکی خاوەن ئەم هەموو بورجە، وزەویەکی خاوەن ئەم هەموو ڕێگا ودۆڵ وشیوە، هەموو ئەمانە بەڵگە نین لەسەر بوونی خودای زانای کاربەجێ؟!».

مولحیدەکان ئەڵێن: بە سودفە بووە، بۆن مونە: ئەگەر شەش مەیمون بلیۆنان ساڵ لەسەر ئامێرێکی نوسین دابنیشن وبدەن لە پیتەکان، لەوانەیە سودفە بکات، لە کۆتاییدا یەکێك لە پەخشانەکانی شکسپیریان نوسیبێتەوە، کەواتە ئەشکرێ ئەم کەونە موحکەمەش! بە هۆی کۆمەڵە کردارێکی نادریارەوە پێش بلیۆنان ساڵ بە سودفە درووست بوبێ»[1].

---

[1] تەماشا بکەن شەیتان چۆن ئەیەوێ هەر چۆنێك بووە بەرەو دۆزەخیان بیانبات.

له وەڵامی ئەمەدا، كریستی موریسون سەرۆكی ئەكادیمیای زانستی له نیویۆرك وئەندامی پێشوی ئەنجومەنی جێبەجێكار، له ئەنجومەنی لێكۆڵینەوەی نەتەوەیی ئەمریكا، دەڵێت: ئەگەر دە دیناری ئاسن -با من نمونەی دینار بهێنمەوە- بهێنیت وله ژمارە یەك بۆ دەی لەسەر بنوسی، پاشان بیخەیتە گیرفانتەوە وبەجوانی تێكی بدەیت، پاشان هەوڵی ئەوە بدەیت یەكەمجار ژمارە یەك بێتە دەستت، ئیحتمالی دە جار هەوڵدان هەیە بۆ ئەوەی یەكەمجار ژمارە یەك بێتە دەستت، بەڵام بۆ ئەوەی بە تەرتیب له یەكەوە بۆ دە، بێتە دەستت، ئەوە لەوانەیە دوای دە بلیۆن جار ڕو بدات».

باشە ئەمە بۆ ژمارە یەك بۆ دە، ئەی ئەم گەردونە بەم فراوانی وجوانی وڕێكی وتۆكمەییە، پێویستی بە چەند ساڵ هەیە، بەڕاستی ئیحتمالێكی خەیاڵی دەردەچێت كە له ژماردن نایەت، چ جای ئەوەی تەسەور و وێنا بكرێ!

هەروەها گریمان وا دابنێ -كە واش نیە- بە سودفە درووست بوو بێت، ئەی شتێك بە سودفە درووست ببێ، بە ڕێك وپێكی «منتظم»ی درووست نابێت، ئەگەر بە ڕێكیش درووست بێت، بە

ڕێکی وجوانی گەشە ناکات، ئەگەر بە ڕێکیش گەشە بکات، بە ڕێکی وجوانی بەردەوام نابێت، بەڵام کە سەیری بوونەوەرەکان دەکەین زۆر بە ڕێك وپێکی وجوانی درووستکراوە وگەشە دەکات وبەردەوامیشە تا ئەو کاتەی خوا ویستی لێیەتی: ﴿لَقَدۡ خَلَقۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ فِيٓ أَحۡسَنِ تَقۡوِيمٖ﴾ [التين:٤]، واتە: «سوێند بێ لە جوانترین شێوە و وێنە مرۆڤمان درووستکردوە»، عاقڵەکانیش شاهیدی لەسەر ئەمە دەدەن.

ئەمە لە ئەسڵی درووستبونیان، هەروەها لە گەش ونما ومانەوە وبەردەوامیشیاندا هەر ڕێك وپێك وجوانن، بۆ نمونە: مرۆڤ زۆر بە ڕێکی وجوانی درووست ئەبێ وبە ڕێکیش گەشە ئەکا وبە ڕێکیش بەردەوامە. بەڵکو تا گەورەتر ئەبێ ڕێك وپێکتر وبەهێزتر ئەبێت بەڵکو گەیشتە چل ساڵی، ئەگاتە ئەوپەڕی عەقڵ وهێزی.

هەروەها مولحیدەکان ئەڵێن: «سروشت «الطبیعة» درووستی کردوە!!».

له وەڵامدا ئەڵێین: سەرەتا ئەم شوبهە کۆنە، خودا لە قورئاندا باسی دەکات، کە بێباوەڕان وتویانە: ﴿وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ﴾ [الجاثية:٢٤] واتە: ((ژیان نییە تەنها ئەم ژیانی دونیایە نەبێت، هیچ نامان مرێنێت تێپەڕبونی ڕۆژ وشەو وتەمەن درێژی نەبێ)). ئەوان وتیان: ڕوداوەکان وئەمانیش وتیان: خودی شتەکان!!

پاشان مەبەستتان چیە لە سروشت؟! مەبەستتان خودی شتەکانە، یان ئەو ڕێسا ونیزام ویاسایانە ئەم گەردونە لەسەری دەڕوا؟! یان مەبەستتان هێزێکی تری بەدەر لەم گەردونەیە ئەم گەردونەی بەدیهێناوە ودرووستی کردوە؟!

جا ئەگەر وتیان: مەبەستمان خودی گەردونە، واتە: ئاسمان خۆی خۆی درووستکردوە وزەویش هەروەها وهتد..، ئەوا پێویستمان بە قسە وکاتێکی زۆر نییە بۆ وەڵامدانەوە، چونکە پێشتر باسی ئەوەمان کرد کە هەرگیز هیچ شتێك ناتوانێت خۆی درووست بکا وهەموو ژیرەکان کۆکن لەسەر ئەم خاڵە.

خۆ ئەگەر وتیان: مەبەستمان ئەو ڕێسایەیە کە گەردون لەسەری دەڕوا.

لە وەڵامدا ئەڵێین: ئەمە چەواشەکاری وفێڵکردنە، وەگەرنا منیش دەزانم گەردون لەسە نیزامێك بەڕێوە دەڕوات، بەڵام کێ ئەو نیزامەی داناوە، کێ درووستی کردوە؟ ئەمە بنچینەی پرسەکەیە.

بەڵێ، پێم دەڵێت ئەوە چیە؟ بەڵام پێم ناڵێ چۆن وکێ وای لێکردوە؟

خۆ ئەگەر بڵێ: مەبەستم لە سروشت، هێزێکی دەرەوەی گەردونە، ئەم گەردونەی بەدیهێناوە، هێزێکی بیسەری بینای کاربەجێی بەتوانای...هتد، ئەوا ئەڵێین: ڕاست دەکەیت وئەمە تەواوە، بەڵام هەڵەتان کرد ناوتان لێنا: سروشت، بەڵکو ئەوە ناوی: اللہ یە -جل جلالە-.

جا لەم ماوە زانایانی شوێنەوار، شارێکی خاپوریان دۆزیەوە لە ژێر خاکدا، کەس هات بە بیریدا لە زانایان یا لە خەڵك، بڵێ: ئەمە هەر لە خۆوە درووست بووە، بەهۆی با وباران وتەپ وتۆزە وسەردی وگەرمیەوە؟!!

ئەی کەسێك وا بڵێت؟ بێگومان دایك وبابی دەیبەن بۆ لای پزیشکی دەرونی! وئەڵێن: ڕۆڵەکەمان تێکچوە!

ئەمەش پێی ئەوترێ: ((قانون السببية)).

جا مرۆڤەکان هەوڵی زۆریاندا کە هەموو قۆناغەکانی هۆکارەکان بژمێرن قۆناغ بە قۆناغ، وئەو زنجیرانە بدۆزنەوە تا دەگاتە سەرەتای درووستبونی جیهان، ئەزمونی زۆر خرا ڕوو، هەوڵی زۆر درا، بەڵام بێئومێد بوون ولەو شوێنە وەستان کە غەیب دەست پێدەکات، کە زانا ونەزان تێیدا یەکسانە.

لە هەندێك ڕیوایەتدا هاتووە: خەڵکانێك ویستویانە گفتوگۆ بکەن لەگەڵ پێشەوا ئەبو حەنیفەدا لەمەڕ پەروەردگار، ئەویش -بە ڕەحمەت بێ- پێی وتون: ((-پێش قسەکردنمان لەمەڕ ئەم بابەتە- هەواڵم بدەنێ لەبارەی کەشتییەکەوە لە ڕوباری دیجلە، دەڕوات خۆی پڕ دەکات لە خۆراك وشتەکانی تریش، هەر بەخۆیشی دەگەڕێتەوە، ولەنگەر دەگرێت خۆی بەتاڵ دەکا ودەشگەڕێتەوە، هەموو ئەمانە بێئەوەی کەس سەرپەرشتی بکات؟!)).

وتیان: ((شتی وا مەحاڵە وهەرگیز نابێ)).

ئەویش وتی: ((ئەگەر ئەمە مەحاڵ بێت بۆ کەشتیەك، ئەی چ جای ئەم هەموو گەردونە فراوانە، بە ئاسمان وزەویەوە؟!)) چۆن ئەکرێ هەر لە خۆوە بڕواتە ڕێوە بەبێ بەڕێوەبەرێك.

تەنانەت هەبووە لە ناو عەرەبەکانی کۆندا هەر بە عەقڵی خۆی زانیویەتی کە خوا هەیە، لەوانە:

قیسسی کوڕی ساعیدەی ئیادی لێوەی دەگێڕنەوە وتویەتی:

«أَيُّهَا النَّاسُ اسْمَعُوا وَعُوا، مَنْ عَاشَ مَاتَ، وَمَنْ مَاتَ فَاتَ، وَكُلُّ مَا هُوَ آتٍ آتٍ، لَيْلٌ دَاجٍ، وَسَمَاءٌ ذَاتُ أَبْرَاجٍ، بِحَارٌ تَزْخَرُ، وَنُجُومٌ تُزْهِرُ، وَضَوْءٌ وَظَلامٌ، وَبِرٌّ وَآثَامٌ، وَمَطْعَمٌ وَمَشْرَبٌ، وَمَلْبَسٌ وَمَرْكَبٌ. مَا لِي أَرَى النَّاسَ يَذْهَبُونَ، وَلا يَرْجِعُونَ، أَرَضُوا بِالْمَقَامِ، فَأَقَامُوا، أَمْ تُرِكُوا فَنَامُوا».

واتە: ((ئەی خەڵکینە ببیستن وتێبگەن، هەرکەس بژی دەمری، وئەوەشی بمرێ دەڕوا، وئەوەی کە بڕیارە بێت هەر دێت ئەمڕۆ یا سبەی، شەوی تاریك، ئاسمانی خاوەن بورج، دەریای پڕ، ئەستێرەی درەوشاوە، ڕوناکی وتاریکی، چاکی وخراپی، خواردن وخواردنەوە، جلوبەرگ وسوار، ئەوە چیە خەڵك ئەبینم دەڕۆن،

وناگەڕێنەوە؟! ئایا ڕازین بە شوێنەکەیان بۆیە ماونەتەوە!؟ یان وازیان لێهێڵراوە بۆیە بۆ خۆیان خەوتون؟!»

جا بەڵێ بێگومان مرۆڤ بە عەقڵی بڕوانێت، ئەوسا خوا ﷻ دەبینێتەوە ودەیناسێ.

ئایا مرۆڤ خۆی دروستکەری خۆیەتی؟

گریمانەی دووەم: خۆیان دروستکەری خۆیان بن، ئەمەش دیسانەوە مەحاڵە ومومکین نییە، چونکە بوونەوەرەکان پێش ئەوەی بەدیهاتبێتن هیچ «العدم» بوون، و«هیچ» یش، شت دروست ناکات، «العدم» مەوجود دروست ناکات. هەر کەسێك تۆزێ عەقڵی هەبێ ئەوا ئەزانێ شتی وا نابێ، وباوەڕ بوون بەمە لە شێتیەوە نزیکترە تا ژیری، چونکە هەرگیز ناکرێ هیچ کە هیچە ونیە، خۆی بەدی بهێنێ وخۆی دروست بکا!!

یانی بیهێنە پێش چاوی خۆت: تەلەفزیۆنەکەی ماڵتان پێش ئەوەی دروست بکرێ، چی بووە؟ هیچ. ئەی باشە ئەگەر هیچ بووە، چۆن هاتووە خۆی دروستکردوە؟!

کەوابو تەنها بەشی سێیەم مایەوە، ئەویش:

هەر «اللە» مرۆڤی درووستکردوە

سێیەم ئەوەیە: ئەم بوونەوەرانە خالق وبەدیهێنەرێك بەدیهێناون، ئەویش «اللە»یە ﷻ، کە بەدیهێنەری هەموو شتێکە، درووستکەری هەموو درووستکراوێکە، کاروباری ئەم گەردونە بەڕێوە ئەبات.

جا درووستکراو درووستکەرێکی هەیە، موجود موجیدێکی هەیە، ئەسەر موئەسیرێکی هەیە، موحدەس موحدیسێکی هەیە، مەصنوع صانعێکی هەیە، مەفعول فاعلێکی هەیە.

ئەمانە کۆمەڵێك پرسی بەڵگە نەویستن، وهەموو عاقڵەکان کۆکن لەسەری، جا هەرکەس بەڵگە بهێنێتەوە بۆ پوچکردنەوەی ئەم بناغەیە، ئەوا بەڵگە دەهێنێتەوە لەسەر نوقسانی عەقڵی وسەرلێشێواوی خۆی.

بۆیە جوبەیری کوڕی موتعیم رضي الله عنه دەفەرموێت: یەکەم ئایەتێك بەر گوێم کەوتبێت ئەم ئایەتە بوو، کە پەیامبەری خوام بینی ﷺ لە نوێژی مەغریبدا دەیخوێند: ﴿ أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ ۚ بَل لَّا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ عِندَهُمْ

خَزَآئِنُ رَبِّكَ أَمۡ هُمُ ٱلۡمُصَيۡطِرُونَ ﴾ [الطور:٣٥-٣٧]، دەڵێت: ((سوێند بەخوا وەختبوو دڵم بفڕێ)) رواه البخاري.

بۆچی دڵی وەختبو بفڕێ؟ بێگومان بەهۆی جوان تێگەیشتنی لە ئایەتەکە، وئەو بەڵگانەی کە تێیدایە.

بۆیە مرۆڤ بە عەقڵی دەزانێت خوایەك هەیە تاك وتەنهایە.

چوارەم: شەرعەکانی خوا ((شرائع الله ﷻ)).

هەموو کتێبە ئاسمانیەکان ئەمە دوپات دەکەنەوە، کە خوا بەدیهێنەری ئەم گەردونەیە.

هەروەها هەموو ئەحکامە دادگەریەکانی شەرعەکان، پڕا وپڕ لە بەرژەوەندی بەندەکاندایە.

ئەحکامەکانی لەوپەڕی پتەوەیی وتۆکمەییدایە، کە مرۆڤەکان ناتوانن ئەحکامێکی هاوشێوەی شەرعەکانی خوا بهێنن، هەربۆیە زۆرێکی یان زۆربەی یاسا وڕێسا ودەستورەکان کە دایدەڕێژن، هەڵهێنجان لە شەرعەکانەوە دەکەن دەستکاری دەکەن.

هەر بۆیە تا ئێستا نەیانتوانیوە بە داهێنانی فیکری خۆیان، بە دەر لە شەرعەکانی خوا -جل جلالە- بە تەواوەتی یاسایاکانیان دابنێن.

جا بوونی ئەم شەریعەتە پاکە، لەگەڵ ئەو هەموو ئەحکامە تۆکمە وجوانانە کە بۆ بەرژەوەندی مرۆڤەکانە، بەڵگەیە خوایەك هەیە بەرژەوەندی مرۆڤ دەزانێت دانا وزانایە، زانایە بەوەی چی بەرژەوەندی بەندەکانی تێدایە؟

هەروەها لەشەرعەکاندا چەندین جار باسی قیامەت دەکرێت، باسی داهاتوو وئاییندە دەکرێت، باسی کۆمەڵێك ئەقداری کەونی دەکات، هەمووی وەکو ئەوەی هەواڵدراوە وباسکراوە بەدی دێت، کەواتە: خوایەك هەیە خاوەن پەیمانی خۆیەتی وبەدەسەڵاتە بەوەی کە بەڵێنێك بدات جێبەجێی دەکات، ئەمەش بەدەلالەتی شەرع وهەست زانیمان.

پاشان زۆربەی خەڵکی سەر زەوی ئەمڕۆ، پیادەی یان ئاینی ئیسلام یان گاور یان جولەکە دەکەن، هەر سێ ئەم ئاینەش لەسەر بوونی خوا کۆکن، بەڵکو هەرچی ئاین هەیە لەسەر زەوی

دا بڕوای بەخوا هەیە هەر یەکە وبە سیفەتێك، واتە بڕوا نەبون بەخوا دەرچونە لە هەموو یاسا وڕێساکان.

پێنجەم: هەست «**دلالة الحس**».

پاشان بە دەلالەتی هەستمان زانیمان، ئەمەش لە دوو ڕوانگەوە:

١. چەندێکمان بیستمان وبینیمان کە خوا ﷻ چۆن دوعای خەڵك وەڵام دەداتەوە، پاڕانەوەکان گیرا دەکات، بە تەنگی کروزانەوەی ئەوانەوە دەڕوات کە لە تەنگانەدان، بە دەم نزای هاوارکەرانەوە دەڕوات، چەند بێکەس خوا بوو، خوا چو بە هانایەوە؟! چەند تەنیا ودڵتەنگ خوا بو بە ئەنیس ودڵنەوای؟ زۆرمان بینی وبیست! کە ئەمە بەڵگەیە لە سەر بوونی اللَّهُ.

ئێمە هاوڕێمان هەبو، دوعای بکردایە یەکسەر گیرا دەبوو، بەو چاوانەی خۆمان بینیومانە دوعای گیرا بووە، چەندین جار! باوەڕ نەکەین؟ بڕوا نەکردن بە چاوی خۆت نە جارێك ونە دوو ونە سێ، شێتیە!!

خوای گەورە باسی نوح دەکات ودەفەرموێ: ﴿وَنُوحًا إِذۡ نَادَىٰ مِن قَبۡلُ فَٱسۡتَجَبۡنَا لَهُۥ فَنَجَّيۡنَٰهُ وَأَهۡلَهُۥ مِنَ ٱلۡكَرۡبِ ٱلۡعَظِيمِ﴾ [الأنبياء:٧٦].

واتە: «کە نوح پاڕایەوە، وەڵامان دایەوە ولە ناڕەحەتی دەرمانکرد».

هەروەها دەفەرموێ: ﴿إِذۡ تَسۡتَغِيثُونَ رَبَّكُمۡ فَٱسۡتَجَابَ لَكُمۡ أَنِّي مُمِدُّكُم بِأَلۡفٖ مِّنَ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ مُرۡدِفِينَ ﴾ [الأنفال:٩]. واتە: «کە لە شەڕەکەدا پاڕانەوە داوای فریاد ڕەسیتان کرد لەو تەنگانە، ئەوەبو وەڵامی دانەوە وفریشتەی نارده یارمەتیتان».

هەروەها ئەنەس دەفەرموێ: «أَصَابَتْ النَّاسَ سَنَةٌ [في رواية: قَحط] عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ، فَبَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ [ر:على المنبر] [ر: قائمًا] فِي يَوْمِ جُمُعَةٍ، قَامَ أَعْرَابِيٌّ [ر: دخل] [ر: من أهل البدو] [ر: من باب كان وجاه المنبر] [ر: نحو دار القضاء ورسول الله قائما]، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكَ الْمَالُ وَجَاعَ الْعِيَالُ؛ فَادْعُ اللَّهَ لَنَا [ر: أن يسقينا]، فَرَفَعَ يَدَيْهِ [ر: حتى رأيت بياض إبطيه]: [ر:اللهم أغثنا، اللهم أغثنا، اللهم أغثنا] [ر: ورفع الناس أيديهم معه يدعون]، وَ[لا والله] مَا نَرَى فِي السَّمَاءِ [ر: من سحاب ولا] قَزَعَةً [ر: ولا شيئًا]، فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا وَضَعَهَا حَتَّى ثَارَ السَّحَابُ أَمْثَالَ الْجِبَالِ، ثُمَّ لَمْ يَنْزِلْ عَنْ مِنْبَرِهِ حَتَّى رَأَيْتُ الْمَطَرَ يَتَحَادَرُ عَلَى لِحْيَتِهِ ﷺ، فَمُطِرْنَا يَوْمَنَا ذَلِكَ وَمِنْ الْغَدِ وَبَعْدَ الْغَدِ وَالَّذِي يَلِيهِ حَتَّى الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى، وَقَامَ ذَلِكَ

الْأَعْرَابِيُّ أَوْ قَالَ غَيْرُهُ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ تَهَدَّمَ الْبِنَاءُ وَغَرِقَ الْمَالُ، فَادْعُ اللَّهَ لَنَا. فَرَفَعَ يَدَيْهِ، فَقَالَ: اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا، فَمَا يُشِيرُ بِيَدِهِ إِلَى نَاحِيَةٍ مِنْ السَّحَابِ إِلَّا انْفَرَجَتْ، وَصَارَتْ الْمَدِينَةُ مِثْلَ الْجَوْبَةِ، [يريهم الله كرامة نبيه وإجابة دعوته] وَسَالَ الْوَادِي قَنَاةُ شَهْرًا وَلَمْ يَجِئْ أَحَدٌ مِنْ نَاحِيَةٍ إِلَّا حَدَّثَ بِالْجَوْدِ».

واتە: «پەیامبەر ﷺ لەسەر مینبەردا وتاری ئەفەرمو: کابرایەکی دەشتەکی هاتە مزگەوتەوە، وتی: یا رسول الله ماڵ وموڵك وئاژەڵان تیاچون، ومنداڵان برسیانە، دوعا بکە بارانی ڕەحمەت بباریێت، پەیامبەریش ﷺ دەستەکانی بۆ ئاسمان بەرزکردەوە تا سپیایی بن باڵی دەرکەوت، دەڵێت: سوێند بەخوا پەڵە هەورێکیش بە ئاسمانەوە نەبو، سوێند بەوەی نەفسی منە بە دەستە، دەستەکانی دانەگرت تا هەورەکان وەك شاخەکان هاتن، ولە مینبەر دانەبەزی تا ئاوی بارانمان بینی ڕیشی موبارەکی تەڕکردبوو وپێیدا دەهاتە خوارەوە، ئیتر کە گەڕاینەوە ماڵ ناو شاری مەدینە هەمووی گۆمە ئاوی باران بوو، هەفتەی داهاتوو ئەو پیاوە یا جگە لەو بوو هاتەوە وداوای وەستانی بارانەکەی کرد

ودیسانەوە دەپاڕێتەوە وبارانەکە دەوەستێت .. هتد[١]، ئەمانە هەمووی بەڵگە نییە کە خوایەك هەیە، وەڵامی داوای داواکەران دەداتەوە؟!

٢. هەرکەس تەماشای خۆی بکات، بە هەستی هەست بەوە دەکات کە لە خۆوە نەبووە و خالقێك خولقاندویەتی، بە تایبەت زانستی ئەمڕۆ لەم بارەوە شۆڕشێکی گەورەی بەرپاکرد لە دژی بێباوەڕان، کە هیچ بواری نەهێشتەوە بۆ وتەی: لە خۆوە دروستبووە، یان بە سودفە درووست بووە!

خوای کاربەجێ دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَٰكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَٰكُمْ﴾ [الأعراف:١١]. واتە: ((ئێمە ئێوەمان درووست کردوە پاشان وێنەتانمان کێشاوە))، هەروەها دەفەرموێ: ﴿ٱللَّهُ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ قَرَارًا وَٱلسَّمَآءَ بِنَآءً وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ ۚ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمْ ۖ فَتَبَارَكَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ﴾ [غافر:٦٤]. واتە: ((الله ئەو خودایەیە کە زەوی بۆ داناون، تا تێیدا بە تۆقرەیی بمێننەوە، وئاسمانیشی کردوە بە سەقف بۆ زەوی، وئێوەشی درووستکردوە

---

[١] متفق علیه: صحیح البخاري, کتاب الاستسقاء, باب من تمطر في المطر حتى یتحادر علی لحیته, رقم (٩٦٨).

له باشترین وێنه وجوانترین شێوازدا، وجۆرەها نازونیعمەتی پاك وحەڵاڵی پێبەخشیون، ئەوەی ئەو نیعمەتانەی بەخشیوە پەروەردگارەكەتانە، هەر زۆر بێ خێر وچاكە وفەزڵ وفەڕی، وپاكی بۆ خوا لەوەی بۆ ئەو ناشێ».

هەروەها دەفەرموێ: ﴿خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ بِٱلۡحَقِّ وَصَوَّرَكُمۡ فَأَحۡسَنَ صُوَرَكُمۡۖ وَإِلَيۡهِ ٱلۡمَصِيرُ﴾ [التغابن:٣]. واتە: «ئاسمان وزەوەی درووستكردوە بە هەق، بە ئەوپەڕی داناییەوە، وئێوەشی بە جوانترین شێواز درووستكردوە، ولە قیامەتیشدا هەر بۆ لای ئەو دەگەڕێنەوە بۆ پاداشتی كارەنتان».

٣. ڕێنماییكردنی درووستكراوەكانی، كە لەوەو پێش لەم بارەوە هەندێكمان باسكرد. جا بە هەستمان لەو كارانە بڕوانین، ڕون دەبێتەوە كە خالقێكی هەیە كە خوایە ﷻ.

٤. فرە جۆری وفرە ڕەنگی وفرە تامی وفرە چەشنی میوەكان، هەروەها بوونی ئەو هەموو ڕەنگە جوان وسەرنج ڕاكێشە، وەك پێشتر باسمان كرد.

٥. جیاوازی زوبانەكان: هەروەها جیاوازی زوبانەكان ئەو هەموو زمانەی درووستكردوە، خوایەك لەو هەموو زوبانە

تێدەگا، وەڵامی داخوازی ئەو هەموو زوبانە دەداتەوە بەڵگە نییە کە خوایەك هەیە تاك وتەنهایە بێشەریك وبێهاوەڵە؟! بێگومان.

[خوای پەروەردگاریش دەفەرمووێت: ﴿ وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦ خَلْقُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَٰفُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَٰنِكُمْ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّلْعَٰلِمِينَ ﴾[الروم:٢٢] واتە: «لە نیشانە وبەڵگەکانی دەسەڵاتی خوا تبارك وتعالی، دروستکردنی ئاسمانەکان وبەرزکردنەوە وڕاگرتنیەتی بەبێ کۆڵەکە، ودرووستکردنی زەویە بەو پانی وفراوانیە، وهەر لە نیشانە وبەڵگەکانی دەسەڵاتی خوا جۆراوجۆری زوبانتان وفرە ڕەنگیتانە، بەڕاستی ئا لەمەدا بەڵگەی زۆر گەورە هەیە بۆ هەموو خاوەن زانست وبیناییەك].

بەڵێ، ئەمانە هەمووی بەڵگەی بوونی خوان، ئیمان بەخوایەك دەهێنم ئەوانەی درووستکردوە.

هاتنی پەیامبەران بەڵگەی بوونی خوایە

پاشان هاتنی خودی پەیامبەران -سەڵات وسەلامی خوایان لەسەر بێت- بەڵگەی بوونی خودان:

چونکه له فەرمووده لاوازەکاندا[١] هاتووه که «١٢٤،٠٠٠» سەدو بیست وچوار هەزار پەیامبەر -علیهم الصلاة والسلام- هاتوون.

هەموو ئەم پەیامبەرانه موعجیزەیان پێدراوه لەلایەن خواوه ﷻ، بەڵگه ونیشانەی قەتعی ودڵنیاکەرەوەیان پیشاندراوه که ئەوانه نێردراوی خوان.

بونی ئەو نیشانه وموعجیزانه، بەڵگەیه لەسەر ئەوەی که خوا ﷻ تەئید وپشتگیری پەیامبەرانی خۆی دەکات.

پاداشتدانەوەی چاکەکاران هەر له دونیا و سزادانی خراپەکاران هەر له دونیا

وله بەڵگەکانی بوونی خوا وتەنهاییەکەی، پاداشتدانەوەی چاکەکارانه هەر له دونیا، و سزادانی خراپەکارانه هەر له دونیا.

سەرنجی ئەوانه بدەن چاویان ها به هەژارانەوه و سەردانی خزمانیان دەکەن، وبەهانای لێقەوماوەوه دەڕۆن، چەند خودا لوتفیان لەگەڵ دەکات، چۆن پاداشتیان دەداتەوه هەر له دونیادا

[١] هەندێکیش له زانایانمان ئەفەرمون: فەرمودەکه حەسەنه.

که خەڵك بە چاوانی خۆیان دەیبینن؟ جێگەیان بۆ پڕدەکاتەوە، ڕۆز ورزقی زیاد دەکا، بەهۆی ئەو چاکانەوە، ئایا ئەمە بەڵگە نییە که خوایەك هەیە بەسەر هەموو بەندەیەکەوە چاودێرە وکارەکانی دەژمێری پاداشتی دەداتەوە، بەبەڵگەی ئەو پاداشتەی دونیا پاداشتی ئاخیرەتیش هەیە؟! بێگومان عەقڵەکان دوربین ووردبینن. ئەگەر بمەوێ هەموو جۆرەکانی ئەم خاڵە باس بکە مله ژماردن نایەت! خەڵکیش زۆر وبێشومار وسەیریان بینیوە لەم بارەوە! ﴿وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ﴾ [الرعد:٣٩]، واتە: ((هەرچی ببەخشنەوە، بێگومان خودا جێگەیتان بۆ پڕ دەکاتەوە هەر لە دونیادا، ولە قیامەتیشدا پاداشتی گەورەتر دەدرێیتەوە)).

هاوشێوەی ئەمەش: سزادانی ستەمکاران ودەستبڕ وڕێگرەکانە، سزاکانیان هەموو کەسێك دەیبینێت بە چاوی خۆی، ودڵنیان کە ئەوە سزای ئەو ستەمە بوو.

جا هەرکەس لە مێژوو وئێستاش وردبێتەوە، ئەسباب وموسەببات پێکەوە گرێ بدات، بەجوانی بۆی ڕون دەبێتەوە کە خوا هەیە وتاك ونەهایە.

به تەنهاکردنەوەی خوا لە کارەکانیدا

کە بڕوامان بەخودا ﷻ هێنا، ئەبێت بڕواشمان بەوە هەبێت کە: هەر خوا درووستکەری گەردونە، هەر خۆی خاوەنی گەردونە وهەمووی موڵکی ئەوە، هەر خۆی بەڕێوەبەری کارەکانی گەردونە بە تاك وتەنها، یانی: هەر خوا ژێنەرە، هەر خوا مرێنەر، هەر خوا ڕۆزیبەخشە، هەر خۆی باران دەبارێنیٚ، هەر خۆی گیا سەوز دەکا ومنداڵ دەبەخشیٚ، وسود وزیانی بەدەستە.

بە کورتی هەرچی کاری خوایە، تایبەتی بکەی بە خواوە وکەس نەکەی بە هاوبەشی.

کە مرۆڤ ئەم قەناعەت وبیروباوەڕەی لە دڵدا بو، ئەوسا تەقوای ئەبیٚ ولە خوا ئەترسیٚ.

ئەمەی باسمکرد، زانایان ناوی لێدەنێن: بەتەنها کردنەوی پەروەردگارێتی «توحید الربوبیة»، یانی بەتەنها کردنەوەی خوا لە پەروەردگارێتیدا، پەروەردگارێتیش سیٚ کوچکەی هەیە: درووستکردن وخاوەندارێتی وبەرێوەبردن «الخلق والملك والتدبیر».

چەسپاندنی ناو وسیفەتەکانی خوا

هەروەها ئەبێ پێمان وابی، خوای مەزن خاوەنی هەموو سیفەتێکی کامڵی وتەواوەتیە، هەرچی لە قورئان وفەرموودە سەحیحەکاندا هاتبو، بۆ خوای بچەسپێنین، بەبێ نمونە بۆ هێنانەوە، بەبێ چواندن، بەبێ چۆنێتی پێدان، بەبێ پەکخستن ولابردن ونکوڵی لێکردن، بەبێ هەڵگێڕانەوەی، بەبێ لادانی لە واتا دیارەکەی.

کە خوا ﷻ بیسەرە، ودەشبیستێ، بۆیە ئەبێت ئاگامان لەزارمان شتێك خوای پێ تورە ببێت.

هەروەها پێمان وابێت هەر خوایە بە تەنها دەنگی هەموو کەسێك دەبیستێت، هیچ مەلایەك، هیچ شەخسێك، هیچ قەبرێك، هیچ شێخێك، هیچ کەسێك، ناتوانێ لە دوعا وداخوازی ئەو هەموو خەڵکە تێبگات، ومەرازی ئەو هەموو خەڵکە حاسڵ بکا.

جا ئەگەر پێت وابێت کە شەخسێك یان قەبرێك دەنگی هەموو هاوارێك دەبیستێت؟ تۆ لە کوردستانەوە هاواری بکەیت، بڵێی: یا غەوس هاوار! یەکێکی تر لە پاکستانەوە هاوار بکات،

بلێت: یا غەوس هاوار! ئەوی تر لە ئێرانەوە هاوار بکات، بلێت: یا غەوس هاوار! گوێشی لە هەموویان دەبێ ووەڵامیشیان دەداتەوە؟! ئاخر ئەوە سیفەتی خوایە بەندە ئەمەی پێناکرێت دار وبەرد وقەبر ئەوەیان پێ ناکرێ.

خوا ﷻ تەنها وتەنهایە، بێ شەریك، بێ ڕەفیق، بێ هاوەڵ، بێ هاوسەرە، تەنیایە لە ناوەکانیا، لە سیفەتەکانیا، لە زاتیا، لە کرداریا، هیچ شتێك وەکو خوا نییە وهەر ئەوە بیسەری بینا، تاکە بێ نیاز، تاکە جێی نیاز، بێ نیاز بە هەموو مەخلوقات، جێی نیازی خەڵك وکەون وکائینات، نە لە کەس بووە ونە کەسی لێ بووە، زانا وئاگادارە بەوەی بووە وبەوەی ئەبێ، بەوەی نەبووە وبەوەشی نابێ، گەر ببوایە چۆن دەبوو، بۆ نەبووە وبۆ نابێ؟ بێسەر ودانا وزانا وکار لەجێ وبەجێ لە بۆ ئەوەی دەشێ ولەو کاتەی بشێ، بیسەری هەموو دەنگێگ، بە هەر ڕەنگێك، بە هەر لوغەتێك، زانا بەوەی پێش ووتن چی دەڵێی بە چی نیەتێك، زانا بە هەموو نهێنیەك، بەوەشی حەشار دراوە لە سنگی هەر کەسێك، بینەری مێروولەی ڕەش، لەسەر بەردێکی ڕەش، لە شەوێکی ڕەش، بیسەری خشەی پێی، گەڵایەك لە دارەکەی بەر

نابێتەوە مەگەر بە ئیزن وئاگا وزانستی ئەو نەبێ، بەر ئەبێ یا بەر نابێ، شایستەی هەموو سوپاسێك، شوکرێك، سەنایەك، مەدحێك، لەهەر کاتێك، لە هەر بارێك، لەوەی دەشێ وشایستەیە بۆ ئەو.

کەسی واهەبوە مندالّەکەی نەخۆشبوە بردویەتیە لای شێخەکەیان، پێی وتوە: خۆت ئەو مندالّەت پێداوم، خۆشت شیفای بدە!!

یانی پێی وابوە کە ئەو قەبرە، شیفا دەدات، بۆیە پێی وتوە چاکی بکەوە، یان بیبەوە.

بۆیە کە دەلّێین تەوحید «التوحید»، وشەکە واتە: بەتاکگرتن وتەنها کردنەوە، «تفعیل»ە، وەکو «التکفیر» کە یانی: بیکەی بە کافر، جا تەوحیدیش واتە: تەنهای بکەیتەوە، کە وتیشمان تەوحیدی خوا، واتە: خوا بە تەنها بکەیتەوە لەوەی کە تایبەتە بە خۆیەوە، کەس نەکەی بە شەریکی.

سەیر لەوەدایە، کافرەکانی قورەیشیش باوڕیان بە پەروەردگاریەتی خودا هەبووە -تبارك وتعالی-، پێیان وابوو: خوا درووستکەری ئەوان وئاسمان وزەویە، خاوەنی عەرشە، هەر خۆی

پەناهەندەی بەندەکانیەتی، بەڵگەش لەسەر ئەوە، خودی قورئانە پیرۆزەکەمانە:

پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ قُل لِّمَنِ ٱلْأَرْضُ وَمَن فِيهَآ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٤﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٨٥﴾ قُلْ مَن رَّبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ ٱلسَّبْعِ وَرَبُّ ٱلْعَرْشِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٨٦﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٨٧﴾ قُلْ مَنۢ بِيَدِهِۦ مَلَكُوتُ كُلِّ شَىْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٨﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ فَأَنَّىٰ تُسْحَرُونَ ﴾ [المؤمنون:٨٤-٨٩].

واتە: «ئەی موحەممەد ﷺ پرسیار لە کافرەکانی قورەیش بکە، پێیان بڵێ: زەوی وئەوەشی لە ناخیدایە هی کێیە، ئەگەر ئێوە دەزانن؟ کافرەکانیش دەڵێن: هی خوایە! تۆش پێیان بڵێ: ﴿أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾ باشە، زەویەك هی خوابێت، وئەوەی ناخیشی هەروەها، ئەی ئەگەر ئەو زەویەی ژێر پێتان بلەرزێنێت ولەناوتان بەرێت؟! ناترسن یەکێکی تر دەپەرستن وهاوار لەیەکێکی تر دەکەن!؟ بۆ بیر ناکەنەوە؟!

پێیان بڵێ: کێ پەروەردگاری حەوت ئاسمانەکانە، -تەماشا دەکەی پێیان وابوە ئاسمانەکان حەوت چینن!-، وکێ پەروەردگاری عەرشی مەزنە؟ ئەوانیش ئەڵێن: هی خوایە! تۆش پێیان بڵێ:

﴿أَفَلَا تَتَّقُونَ﴾ ئەی باشە ئەگەر خاوەنی حەوت ئاسمان وعەرشی گەورەیە ناترسن غەزەبتان بەسەردا ببارێنێت، ئەی خۆتان ناپارێزن لەوەی لەسەر عەرشە؟!

ئەی موحەمەد ﷺ پرسیاریان لێبکە، کێ خاوەنی هەموو شتێکە، کێ هەموو شتێکی بەدەستە، کێ خەزێنەی هەموو شتێکی لەدەستدایە؟ وهەر ئەو پەناهەندەیە وپەنای هەموو کەسێك دەدات داوای پەنای لێبکات، وکەسیش نییە پەنا بدات لەخوا، کەس ناتوانێ لەدەستی خوا ڕابکات، گەر دەزانن هەواڵم بدەنێ؟ دەبینی ئەوانیش دەڵێن: هەمووی هی خوایە.

ئەی موحەمەد ﷺ پێیان بڵێ: ﴿فَأَنَّىٰ تُسْحَرُونَ﴾ چ سحرێکتان لێکراوە، چۆن سەرتان لێشێواوە، ئەم هەموو باوەڕەتان هەیە کەچی لە پەرستنی خوا لادەدەن وجگە لەخوا دەپەرەستن».

هەروەها لە سودەکانی تەوحیدی پەروەردگاریەتی، ئازا وچاونەترس بوونە، ئەوسا ئیمانی خۆی ڕادەگەیەنێت، بانگەوازی خۆی دەکات وپەیامی خوا بڵاودەکاتەوە، وترسی لەوەنیە هیچ کەسێك بیکوژێت، چونکە هەر خوا خۆی پەنا هەندەیە، کەسێك خوا پەنای بدات هیچ دەستێك ناتوانێت پێی بگات.

ئەگەر مرۆڤ پێی وابو خوا ڕۆزیبەخشە، ئەوسا ناترسێت ڕۆزیەکەی غەیری خۆی بیخوات.

ئەگەر مرۆڤ بزانێت خوایەك هەیە، ڕەقیبە وچاودێرە بەسەریەوە ودەیبینێت، لەسەر عەرشە وئاگای لێیەتی ودەیبینێت ودەبیستێت، ئەوسا کەسێکی تەقواکار ولە خواترسی لێدەردەچێت، ئەوسا دەبینی دەستپاکی دەمپاکی وداوێنپاکی لێدەردەچێت، چونکە دەزانێت کە خوای گەورە دەیبینێت.

تەوحیدی پەرەستراوێتی

«توحيد الألوهية»

ئەم جۆرە واتە: بە تەنها خواپەرەستن، یانی: هەرچی عیبادەتە بە تەنها بۆ خوا بکرێ، بەو مانایەی: هەرچی کاری بەندە هەیە لەو شتانەی عیبادەتن بۆ جگە لەخوای نەکات، نوێژ وڕۆژ وزەکات وحەج وجیهاد وسەدەقە وسەربڕین وپاڕانەوە وترسان وئومێدبوون وپشت بەستن وسەرتاشین ونەزرکردن وهتد.. هەموو ئەمانە بۆ جگە لە خوای بکەی، یان بۆ خوا وجگە لەخوای بکەی هاوبەش بڕیاردانە وبێباوەڕیە.

ئەم دوو جۆرەی تەوحید بەس نییە و ئەبێ بەتەنها خوا بپەرەستین

بە تەوحیدی پەروەردگاریەتی بەتەنها ئیمان درووستنابێت، مەگەر دەبێت بڕوات بەم جۆری سێیەمەی تەوحیدیش هەبێت، بەڵێ تەوحیدی پەروەردگاریەتی پلە وگەورەیی زۆری هەیە، بەڵام مەبەست لە هاتنی پەیامبەران ئەو جۆرەی تەوحید نییە، بەڵکو مەبەست تەوحیدی پەرەستنە.

بەڵام ئەوەی جێی ئەسەف وداخە دەبینین زۆربەی گروپە لاڕێ بوەکان ئەوەندەی جەخت لەسەر تەوحیدی پەروەردگارێتی دەکەنەوە، ئەوەندە باسی ئەوە ناکەن کە پەیامبەران -علیهم الصلاة والسلام- بۆ خوا بە تەنها پەرستی هاتوون، کتێبە ئاسمانیەکان بەو هۆیەوە دابەزێنراوە.

ئەگەر کەسێك تەنها بڕوای بە تەوحیدی پەروەردگارێتی هەبێت، پێی نابێتە موسڵمان، چونکە ئەبو جەهل وئەبو لەهەب -وەك باسمان کرد- بڕوایان بە تەوحیدی پەروەردگاریەتی هەبوە، بەڵام ئایا پەیامبەری خوا ﷺ ناوی لێنان موسڵمان؟ نەخێر!

کەواتە: ئینسان کە باوەڕی بەبونی خوا هەبوو موسڵمان نەبووە، کە بڕوای وابو خوا هەموو شتێکی بەدەستە، بەوە نابێتە موسڵمان، بەڵکو پەیامبەری خوا ﷺ ئەوەی لێوەرنەگرتن تا تەسلیمی تەوحیدی پەرەستراویەتی بوون.

پێشتر باسمان کرد کە لە مێژوودا نەبووە، هیچ کۆمەڵ وگروپێك بڕوایان بە تەوحیدی پەروەردگاریەتی نەبێ، ئەوە نەبێ فیرعەون بە دەم نکوڵی کردوە، لەگەڵ دەهریەکان وشوعیەکانی سەردەمی خۆمان.

ئەوانیش هەر بڕوایان پێی هەبوو، بەڵام تەنها ناویان لە خودای هەق نا سروشت ومادده، ئێمە ئەڵێین خوا زانایە وخوا بەدیهێنەرە، ئەوان ئەڵێن سروشت زانایە وسروشت بەدیهێنەرە، ئەمەش شەیتان بوو فریوی دان بۆ ئەوەی بەرەو بەهەشت نەڕۆن وبەرەو دۆزەخ بڕۆن.

هەروەها کۆمەڵێك گروپیش هەبوون لە تەوحیدی پەروەردگاریەتی شرکیان بڕیاردا ولایاندا، ئەم گروپانەش هەر بەخێرایی هەندێکیان باس دەکەم، لەوانە:

١. قەدەریەکان: پێیان وابوو مرۆڤ خۆی کردەوەکانی خۆی دروستدەکات، خواﷻ توانای ناشکێ بەسەر کار وکردەوەی بەندەدا.

جا باسمان کرد کە خوا بە تەنهاڕاگرتن لە دروستکردن ئەوە تەوحیدی پەروەردگارێتیە.

٢. سۆفیە زیادەڕۆکان «غلاة المتصوفة»: پێیان وابوو کۆمەڵێك وەلی وپیاوچاك هەیە، «القطب، الأوتاد، النجباء، الأبدال» کە پلەیان بەرزە لای خوا، ئەمانە کۆمەڵێك کاری سەر زەوی ئەمان بەڕێوە دەبەن، هەروەها پێویستی خەڵك جێبەجێ ئەکەن، سود وقازانج ئەگەیەنن، ئەی نەتان بیستوە کە دەڵێن: ئەو ئیشە مەکە چونکە فلانە پیاو چاك زەرەرت لێدەدات!! یان قسەی پێنەکەی، ئەگینا خراپت بەسەر دێت یان دەتکوژێت!؟ یان کوێرت دەکات؟! ئەوانە پێیان وایە جگە لە خوا سود وقازانجی بەدەستە! پەنا بەخوا لەو بیروباوەڕە کوفریە.

ئاخر بەڵکو هەر خوایە لە دەستەڵاتیدا هەیە خەڵك کوێر بکات گەر بیەوێت.

خەڵك كوفر بە خوا دەكات، خوا ﷻ كوێری ناكات، بەس كە قسە بە فلان بكرێت خوا كوێری دەكات!؟ سبحان الله!

بۆیە بەڕێزەكان وردبن وژیربن، هیچ كەسێك زەرەر وقازانجی بەدەست نییە مەگەر خوا ﷻ نەبێت، هەربۆیە نە هیچ شەخسێك یا قەبرێك یان مەلایەك یا شێخێك زەرەر و قازانجی بەدەست نییە.

٣. الرافضة «شیعە زیادەڕۆكان»: لە ڕیوایەتەكانی مەزهەبیاندا هاتووە، لەوانە: كتێبی «الكافي»[١] وهتد.. دەڵێ: «پێشەواكانمان پێش ئەوە بمرن خوای گەورە داوای ئیزنیان لێدەكات كە بمرن یان جارێك بژین!».

هەروەها دەڵێن: «پێشەواكانمان دەزانن چی ئەبێت ودەشزانن چی بوە لەپێشتر».

بەڕاستی ئەمانە عیلمی غەیبن، تەنها خوا دەیانزانێت -تبارك وتعالی-.

---

[١] كتێبی كافی لای شیعەكان گەورەترین وبەڕزترین كتێبە، ناوی نووسەرەكەی موحەمەدی كوڕی یەعقوبی كوڕی ئیسحاقە, ئەبو جەعفەری كولەینییە. [ئامادەكار]

هەروەها دەڵێن: «پێشەواکانمان زەرەر گەیەنەر وسود گەیەنەرن».

٤. مەجوسی وزەردەشتیەکان: چونکە باوەڕیان بە دوو ئیلاه هەیە، ئیلاهی ڕوناکی وئیلاهی تاریکی، ئیلاهی خێر وئیلاهی شەڕ.

٥. ئەوانەی پێیان وایە خوا حاکم نیە: چونکە یەکێك لە ئاسارەکانی ڕبوبیەتی خوا کە هەر ئەو پەروەردگارە، بڕوابوونە بە: ﴿أَلَا لَهُ ٱلۡخَلۡقُ وَٱلۡأَمۡرُۗ﴾ [الأعراف:٥٤]. واتە: «جا ئاگادار بن چۆن خوا هەر خۆی دروستکارە هەر خۆی فەرمان دەکات وحەڵاڵ وحەرام دەکات، چونکە دروستکارەکەتان زاناترە بە ئێوە».

٦. گاوەرەکان: چونکە پێیان وایە عیساش ئیلاهە، وسێیەمی سیانەکەیە، ئەمەش دژ وەستانەوەیەکی ڕونی تەوحیدی پەروەردگارێتیە.

لە کۆتاییدا

داوادەکەم لە خوای پەروەردگار، پەرەستراوی هەق، کە بمانکاتە کەسێکی یەکخواپەرستی پاك وڕاستەقینە، لە خوا دەپاڕێمەوە بەفەڵ وکەڕەمی خۆی، هیدایەتی دڵمان بدا بۆ سەر

ئەو ڕاستە شەقامەی هیدایەتی پەیامبەران وڕاستگۆیان وشەهیدان وپیاوچاکانی داوە بۆ سەری...

آمین

پێرست

جدول المحتويات

ثيَشةكي ٥
بيَباوةرِ لةئاذةلَ طومراترة ٩
كةس نكولَي لةبووني خوا ﷻ نةكردوة... ١٣
بةلَطةكان لةسةر بوون و تةنهايي خوا ﷻ.. ١٨
ئةى ئةطةر مندالَ وازي ليَبهيَني ٢٢
بيَباوةرِ نابيَ و لةسةر فيترةتة؟ ٢٢
زةوي ٢٩
دةريا... ٣٠
درةخت ٣٣
خؤر و مانط.. ٣٤
ئةستيَرةكان ٣٧
طوزةريَكى خيَرا بة ناو ئاذةلآندا ٣٨
شيَر ٣٩
طوزةريَك بةناو ميوةكاندا.. ٤٨
برِوابوون بة زانست دذي ئيمان نيية، بةلَكو زانست بانطت دةكات بؤ ئيمان............................ ٥٠
ئايا مرؤ ظ خؤى درووستكةري خؤيةتي؟ ٦٤
هةر «الله» مرؤظي درووستكردوة ٦٥
هاتني ثةيامبةران بةلَطةى بووني خواية ٧٣
ثاداشتدانةوةى ضاكةكاران هةر لة دونيا و سزاداني خراثةكاران هةر لة دونيا ٧٤
تةوحيدي ثةرةستراويَتي ٨٢
«توحيد الألوهية».. ٨٢
لة كؤتاييدا ٨٧
ثيَرِست... ٨٩